

PROFESSORER VS. PROFESJONER

Skulle ikke studentene lære et yrke?
I stedet fylles undervisningen med vitenskaps-
metode og forskningsprosjekter.

s. 16–21

Tillit i ei tid for råkøyr

«Vi har de formelle ordningene for medbestemmelse, men opplevelsen av gjennomslag er veldig lite til stede.»

Høg grad av standardisering kan redusere tilliten på arbeidsplassen ifølgje Ida Drange, som her legg fram Medbestemmelsesbarometeret 2020.

SKJERMUMP: OSLOMET

Observasjonen tilhører Ida Drange, og eg tykkjer det er svært godt oppsummert. Slik held ho fram: «Det er mange systemer, men ingen som kan si hvorfor vi skal bruke tid på dem. Du må rapportere, dokumentere og bruke tid på ting som ofte kan oppleves meningsløse.»

Ida Drange kjenner sjølv livet som vitskapleg tilsett, ho er forskar ved Arbeidsforskningsinstituttet (Afi) ved Oslomet. Ho er òg prosjektleiar for Medbestemmelsesbarometeret 2020, og sitata over er henta frå ei sak på Forskerforum. no om dette. Dette er den fjerde utgåva av Medbestemmelsesbarometeret, ei undersøking om tilstanden på norske arbeidsplassar, som vart gjort for fyrste gong i 2016. Korleis er tilhøva mellom tilsette og leiarar? Korleis er graden av medråderett (til dømes gjennom fagforeiningar og formelle møte) og medverknad (til dømes gjennom diskusjonar med kollegaer og leiarar

i arbeidskvardagen)? Afi gjennomfører undersøkinga som Forskerforbundet og fem andre fagforeiningar står bak.

Undersøkinga har vorte eit viktig barometer (nettopp!) på stoda og utviklingstrekk i arbeidslivet. Til dømes viste den fyrste undersøkinga at tilsette i statleg eigde verksemdar har betydeleg lågare innverknad på sin eigen arbeidssituasjon enn arbeidstakarar i private verksemdar og kommunal sektor. Barometeret i fjor avdekte at medlemmene i Forskerforbundet i langt større grad enn andre arbeidstakarar opplevde at arbeidslivet gjekk i ei meir autoritær retning.

Eit hovudfunn i barometeret i år, som tidlegare år, kan oppsummerast slik: Større medråderett gjev større tillit, og større tillit medverkar til auka produktivitet. Sjølv om det å bruke produktivitet som mål kjennast som eit knefall for den rådande new public management-ideologien, vil eg kalle funnet både forventa og

oppmuntrande. Rapporten forklår at tillit har best vilkår på arbeidsstader der dei tilsette har medverknad og medråderett. Høg grad av standardisering/kontroll og lojalitet/lydnad gjev låg tillit. Det er lett å skrive under på kommentaren til Kristin Dæhli, nestleiar i Forskerforbundet: «Disse funnene burde inspirere arbeidsgivere til å styrke involveringen av sine ansatte. Medbestemmelse er en enkel og rimelig måte å sikre tillit og produktivitet på arbeidsplassen, til beste for hele virksomheten.»

Ifølgje barometeret er det òg ein samanheng mellom storleik på arbeidsplassen og tillit. Den vertikale tilliten – mellom tilsette og leiarar – er størst på små arbeidsplassar (opp til 20 tilsette) og minst på store arbeidsplassar (over hundre tilsette). I eit samfunn med så sterke krefter i retning større einingar, er det verdt å merke seg.

Frå 2017 til 2020 er det ein auke i prosentdelen tilsette som melder om høg grad av medråderett og medverknad. Ser vi på universitets- og høgskulesektoren spesielt, skårar han høgt på medråderett og medverknad, men innslag frå ein tredje kategori styringsregime gjer seg òg sterkt gjeldande: *standardisering og kontroll*, kjende trekk ved målstyring eller new public management om du vil. Då er vi omsider tilbake til prosjektleiar Ida Drange, som forklår tendensen slik: «Det forteller noe om at ansatte i UH-sektoren etter hvert har fått en ganske sterk opplevelse av at ting er litt fastsatt for deg. 'Standardisering og kontroll' er en makttildragelse til toppledelsen, som innebærer at toppledelsen har mer å si for hvordan arbeidsdagen skal organiseres.»

Greitt. Då nærmar vi oss diagnosen Forskerforum stadig har brukt dei siste månadene – «råkøyr i academia» – der manglande kontroll over ein oppsvulma arbeidsdag er eit hovudelement. Men for å yte rettferd til både Drange og problematikken, tek eg med dette framhaldet hennar: «Samtidig innebærer høyt innslag av 'medvirkning' og 'medbestemmelse' at det fins et ganske godt rom for å drøfte og gå i dialog med ledelsen. Det er rom for å si fra.»

Systemkritikk er ein metode. Dialog er ein annan. Eg tykkjer vi skal ta det derfrå.

«Tillit har best vilkår på arbeidsstader der dei tilsette har medverknad og medråderett.»

Kjetil A. Brottveit
redaktør

16: Kampen om profesjonene

Profesjonsfag har blitt mer akademiske. Undervisere med yrkesbakgrunn frykter for fagets identitet når teorien overtar.

24: Venstrepopulisten

For Nils Aarsæther kan populist være et hedersord. Møt Tromsø-professoren som har gått inn i sin tid.

28: En arkeolog på sporet

Hvordan kan forskning om stedsnavn kaste lys over metallfunn fra jernalderen? Navnet «Sem» ga arkeolog Birgit Maixner en eureka-opplevelse.

32: Pinlig eller nyttig?

Har bruk av sosiale medier gjort forskningen mer effektiv? Fire forskere deler sine erfaringer.

4: Hater byråkrati

– Jeg er en byråkrat som hater byråkrati, sier Terje Mørland. Jammen er det bra at han er ferdig som Nokut-direktør.

6: Ikke engang peanøtter

«Du får ikke råd til å kjøpe en pose peanøtter en gang.» Forskerforbundet krever et høyere kveldstillegg enn dagens 15 kroner i timen.

8: Taper 100 millioner

Besøket ved Vikingskipshuset gikk i sommer ned med 90–95 prosent. Eierne i Universitetet i Oslo taper enorme summer i koronatiden.

11: – Forskjellsbehandling

Universitetet i Tromsø: To av tre stipendiater fikk ingenting ekstra i lokale tillegg. – Jeg ser ikke logikken, sier stipendiat Anders T. Hjertø Lind.

12: Mer enn tellekanter

Forskning kan ikke bare telles. Norge inngår i en europeisk forskningspolitisk debatt om hvordan et større mangfold av kvaliteter kan bli mer verdsatt.

Faste sider

38: Bøker

42: Kronikk

43: Gjesteskrivent

44: Tilbakeblikk

45: Informasjon fra
Forskerforbundet

Forskerforum

Nr. 7/2020 – 52. årgang

Fagblad om forskning og høyere utdanning. Forskerforum blir redigert etter redaktørplakaten og er medlem i Fagpressen.

UTGIVER: Forskerforbundet, Postboks 1025 Sentrum, 0104 Oslo. Telefon: 21 02 34 00

ANSVARLIG REDAKTØR: Kjetil A. Brottveit, kjetil.brottveit@forskerforum.no

REDAKSJONSSEKRETÆR: Aksel Kjær Vidnes, aksel.vidnes@forskerforum.no

JOURNALISTER: Johanne Landsverk, johanne.landsverk@forskerforum.no, Julia Loge, julia.loge@forskerforum.no, Jørgen Svarstad, jorgen.svarstad@forskerforum.no

KONTAKT REDAKSJONEN: redaksjonen@forskerforum.no

ANNONSER: Salgsfabrikken v/Ann-Kristin Valby (Kikki)

E-post: annonser@forskerforum.no. Mobil: 901 19 121

Design: Concorde Design. Trykk: Ålgård Offset.

ISSN 0800-1715. Opplag: 22 314

– NOKUT HAR FOR MYE MAKT

Etter tolv år som administrerende direktør har Terje Mørland forlatt Nokut.
Nå kan han snakke litt friere.

På tolv år skjer det mye, og Terje Mørland har sittet øverst ved bordet da noen av de viktigste avgjørelsene ble tatt. Fire høyskoler har søkt om å bli universitet, tre har blitt det. Det har vært studiebarometre og underviserundersøkelser, utallige evalueringer og tilsyn som får rektorer og skoleledere til å grue seg som til muntlig eksamen. Selv hevder han å være en byråkrat som hater byråkratiet. Men den aller vanskeligste saken han sto i, handlet ikke om universiteter eller høyskoler.

Forskerforum møter Mørland første dag etter ferien på hans nye jobb i Unit på Majorstua. Unit ble opprettet i 2018 og jobber med IKT i høyere utdanning, Mørland skal jobbe med utdanningstjenester, som for eksempel er datasystemer til studieadministrasjon.

– I dag er egentlig min første rolige dag. Min siste dag i Nokut var da styret fattet vedtak om å ikke gi universitetsakkreditering til Høgskolen i Innlandet. Jeg begynte her 15. juni og har jobbet en del i sommer. Det er hektisk og mye som skjer her om sommeren med Samordna opptak.

– **Egentlig er vi jo her for å snakke om den gamle jobben din, i Nokut. Hadde du et mål da du ble Nokut-direktør?**

– Jeg så for meg at Nokut skulle bli mindre byråkratisk og bidra til utvikling i sektoren, ikke bare kontrollere. Det er et spesielt mål i et organ som har kontroll og regelverkforvaltning som formål. Men selv byråkrater bør være så lite byråkratiske som mulig. Der føler jeg at jeg har bidratt. Jeg er en byråkrat som hater byråkrati.

– **Og likevel skriver Nokut skikkelig byråkratspråk.**

– Alle ansatte i Nokut må være veldig bevisste på hvordan de ordlegger seg. Gjennom å forvalte regelverk og kontrollere er Nokut en maktfaktor. Da må du passe på hva du sier så du ikke sender feil signaler. Det er mye jeg gjerne skulle ment noe om som Nokut-direktør, men som ikke var forenelig med rollen.

*– Jeg er en byråkrat
som hater byråkrati.*

TERJE MØRLAND

Aktuell: Nylig gått av etter tolv år som administrerende direktør i Nokut, Nasjonalt organ for kvalitet i utdanningen. Nå er han avdelingsdirektør for utdanningstjenester i Unit – Direktoratet for IKT og fellestjenester i høyere utdanning og forskning.

– **Men nå kan du si og mene litt mer?**

– I alle fall *litt* mer, og jeg mener for eksempel at regelverket bør slankes. Grunnprinsippet er at du skal utrede veldig godt når du lager regelverk, snu alle stener for å se om regelen i det hele tatt er nødvendig. Styringstrykket i sektoren er for høyt, og man bør slippe litt opp.

– **Hva med Nord universitet – har Nokut fått for mye makt i å definere deres status? Burde andre hensyn vektlegges i tillegg til det faglige?**

– Ja, når det gjelder universitetsakkreditering, så mener jeg at Nokut har for mye makt. Nokut kan gjøre faglige vurderinger av utdanning

og forskning. Men det er rart at Nokut er overdommer i en sak som også har andre viktige aspekter. Universitetene og høyskolene spiller en viktig rolle for arbeidslivet og samfunnsutviklingen i regionen sin. Slike hensyn mener jeg tillegges for lite vekt, og det er rart at det ikke finnes et overordnet organ. Her burde politikerne ha mer å si.

– **Men hva er det beste som har skjedd med universiteter og høyskoler på de tolv årene?**

– Sett fra Nokut, som jobber med utdanningskvalitet, retter politikere og institusjonenes

ledelse i mye større grad oppmerksomheten mot utdanningsgjerningen. Det er helt annerledes nå enn for ti år siden. Da var det ikke så mange år siden kvalitetsreformen i 2003, men faglig sett kom utdanning likevel i skyggen av søkelyset mot å styrke forskningen. Leser man politiske dokumenter og strategier i dag, vil man se mye høyere ambisjoner for å utvikle utdanningen enn for bare få år siden.

– **Og så det naturlige oppfølgingsspørsmålet: Hva er det verste som har skjedd?**

– Jeg vil ikke trekke fram enkeltsaker. Over tid, siden 90-årene da masseutdanningen kom, har det vært mange krevende reformer og prosesser for sektoren. Jeg er imponert over hvordan ting går seg til over tid. Det har blitt satset mer over en lang periode. Det ligger en forbedringskultur i bunn, så selv det mange kanskje tror vil slå negativt ut, blir bra over tid.

– **Har du eksempler på at også det negative blir bra?**

– Universitetsakkreditering. Det er særnorsk og et vanskelig system å håndtere. I utgangspunktet gir systemet institusjonene mulighet til å løfte seg akademisk og styrke kvaliteten i utdanning og forskning. Ikke alle er like gode, det er helt klart forskjeller, men mange har fått gode forskningsmiljøer og bruker det til å gi studentene gode utdanninger. Men det er også flere potensielle bivirkninger og negative sider.

– **Hvilke bivirkninger mener du?**

– Når man skal kvalifisere seg til å bli universitet, så må man bruke store ressurser på å styrke forskning og forskerutdanning. I den perioden kan det være at noen utdanninger på bachelornivå ikke får den oppmerksomheten og de ressursene de ellers ville fått, men over tid så løftes de også. Sann er det nok også med strukturreformen, det er ikke sikkert det gir bedre kvalitet i alle miljøer, men jeg tror at konklusjonen om noen år vil være at effekten som helhet er bra.

■ – Styringstrykket i sektoren er for høyt, sier Terje Mørland.

FOTO: JULIA LOGE

– I en kronikk fra 2010 fryktet du at utdanninger på bachelornivå ville lide under at høyskolene ville bli universiteter og satse hardt på master- og doktorgrader. Har det skjedd?

– Nei, jeg tror ikke det. Samlet sett har den akademiske oppbyggingen bidratt til bedre utdanning. Det har kostet penger, men de pengene har først og fremst kommet i form av økte budsjetter. Og det er bra. Grovt sett er det forskning og forskerutdanning som skiller universiteter fra høyskoler, så det må de bygge opp. Det er det positive med et akkrediteringsregime, det løfter sektoren. Men det koster penger, og jeg var bekymret for at dette kunne gå ut over de store profesjonsutdanningene og mangfoldet i sektoren.

– Hva har skjedd med mangfoldet og profesjonsutdanningene?

– De siste høyskolene som har blitt universiteter har en tydelig profesjonsprofil. De har bygget opp forskerutdanninger rundt profesjonene på en helt annen måte enn de første høyskolene som ble universiteter gjorde da de kvalifiserte seg. De har virkelig gjort den bekymringen til skamme.

– La meg stille et spørsmål fra en annen fast spalte: Hva ville du gjort hvis du var forsknings- og høyere utdanningsminister?

– Det er så mye, men som byråkrat med statsråden som øverste overordnede vil jeg ikke svare på det spørsmålet.

– Hvilken avgjørelse har vært vanskeligst å fatte, eller å fronte, som direktør?

– Det mest ubehagelige var da vi godkjente en fagskole i astrologi. Det fikk vi mye pepper for, men de var kvalifisert etter regelverket, så da måtte vi godkjenne. Man blir harselert med, og har lyst til å si helt andre ting, men det korrekte her var at de var kvalifisert, og da blir det hovedbudskapet. Det er heller ikke morsomt å fronte negative vedtak når jeg vet hvor hardt folk har jobbet, og resultatet likevel er negativt, som med Høgskolen i Innlandet. Nokut kan ikke fatte vedtak på grunnlag av følelser, selv om vi vet hvor viktig det er for regionen, og hvor hardt og godt de jobber. Men det er i alle fall hyggelig å konstatere at Innlandet er på god vei mot universitetsstatus, selv om de ikke er helt der ennå.

– Er det noe du kunne gjort annerledes?

– Jeg pleier ikke å se meg så mye tilbake, men siden vi har snakket så mye om universitetsakkreditering, så burde nok Nokut vært mer høylytt om konsekvenser av sammenslåing av institusjoner når det gjelder universitetsstatus. For eksempel da Universitetet i Nordland slo seg sammen med Høgskolen i Nord-Trøndelag. Det skapte en utfordrende situasjon, og det visste vi på forhånd. De var omtrent like store, og Nordland var nylig blitt universitet. Men de jobber godt, og jeg håper og tror at denne saken med det ene ph.d.-programmet vil løse seg.

15 KRONER FOR KVELDSARBEID

Lønnstillegget for å undervise på kveldene ved universiteter og høyskoler er en vits, mener tillitsvalgte. – Holder ikke engang til en pose peanøtter.

ARBEIDSLIV – Nå er dugnaden over, og vi må få dette inn i ordnede former, sier Guro Elisabeth Lind.

Lederen av Forskerforbundet krever at landets universiteter og høyskoler får på plass en skikkelig kompensasjon for kveldsarbeid i forbindelse med koronasituasjonen. På grunn av smittevernsbegrensninger må mye av undervisningen forskyves til kveldene. Den ukurante arbeidstiden får imidlertid små utslag på lønnslippen. Hovedtariffavtalen i staten sikrer nemlig bare 15 kroners lønnstillegg for hver time etter normal arbeidstid.

– 15 kroner holder ikke. Hvis du jobber mellom klokken 17 og klokken 20, har du ikke råd til en pose peanøtter engang. Det må være en god kompensasjon for dem som bruker ettermiddagene og kveldene sine på undervisning, sier Lind.

– DUSTEBELØP

Det er spesielt fag som har mye laboratorieundervisning og undervisning i praktiske ferdigheter, som må gi studentene mest mulig fysisk undervisning. I mange emner må studentgruppene deles opp for at alle studentene skal få undervisning uten å være for tett på hverandre. Konsekvensene blir at mange emner må fordele undervisningen ut over normal arbeidstid. Normal arbeidstid i henhold til hovedtariffavtalen i staten skal være mellom klokken 07.00 og 17.00.

En ringerunde Forskerforum har gjort til et knippe lokale fagforeninger, viser at det er svært ulikt hvor langt institusjonene har kommet i arbeidet med å fastsette kveldsbetaling. Et fellestrekk for fagforeningene er imidlertid at hovedtariffavtalens 15 kroner oppleves som tåpelig.

– Det er provoserende lavt, sier Tom Roar Eikebrokk, hovedtillitsvalgt i Forskerforbundet ved Universitetet i Agder.

– Det er et dustebeløp, smeller det fra Steinar Vagstad, lokallagslederen ved Universitetet i Bergen.

KAN IKKE FORVENTE GRATISARBEID

Begge stedene har arbeidsgiveren og arbeidstakerorganisasjonene ikke kommet i mål med noen ny avtale som sikrer de ansatte bedre kompensasjon. Heller ikke ved Universitetet i Oslo eller NTNU hadde man fått på plass en løsning da Forskerforum gikk i trykken.

Leder av Forskerforbundet ved NTNU Jon Anders Risvaag frykter at beslutninger om kompensasjon for kveldsundervisning skal dyttes nedover i systemet til hvert enkelt fakultet.

■ – Det må være en god kompensasjon for dem som bruker ettermiddagene og kveldene sine på undervisning, sier leder av Forskerforbundet Guro Elisabeth Lind.

– Vi har argumentert for å få på plass felles løsninger så vi ikke får forskjellig praksis mellom de ulike fakultetene. Utgangspunktet vårt er at vi må få overtidsbetaling når man pålegger senere arbeidstid. Vi driver ikke en dugnad lenger. Vi er ikke negative til å gjøre det som må til for å få gjennomført undervisningen, men universitetet kan ikke forvente at folk skal jobbe gratis. Særlig ikke når man ber arbeidstakere som allerede jobber mer enn de skal, om å jobbe enda mer, sier Risvaag.

OSLOMET: – NOK TIL EN ØL

Guro Elisabeth Lind mener en naturlig kompensasjon for å jobbe etter normal arbeidstid kan være et tillegg på 50 prosent. Det tilsvarer normal overtidsbetaling. Men hun understreker at dette må man komme til enighet om lokalt.

– Men for at dette skal være et verdifullt verk-tøy, må de komme opp med en kompensasjon som er attraktiv nok til at de ansatte ønsker å stille opp frivillig, sier Lind.

En av institusjonene som har kommet frem til en avtale, er Oslomet. Der forteller hovedtillitsvalgt Erik Dahlgren at de ansatte får 25 prosent tillegg i timen mellom klokken 17 og 20.

– Det er vesentlig bedre enn de 15 kronene som ligger i avtaleverket. De 15 kronene var jo bare en vits. Med 25 prosent får du i hvert fall råd til å gå og ta deg en øl etter jobb, sier Dahlgren.

VIL UNNGÅ KVELDSUNDERVISNING

Han forteller at det vel så viktig som en økonomisk kompensasjon, var å få på plass en intensjon i avtalen om at det ikke skal legges opp til arbeidstid etter klokken 17 med mindre det er strengt nødvendig.

– Vi var engstelige for at en slik avtale kunne åpne for en generell praksis om at man kan ha undervisning til klokken åtte om kvelden. Nå har vi fått på plass at det kun skal åpnes for det av smittevern hensyn, og når det ikke er mulig å løse undervisningen på en annen måte, forteller Dahlgren.

Ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU) forteller hovedtillitsvalgt i Akademikerne Anne Gravdahl at man har fått på plass en avtale for de teknisk-administrative ansatte. Ved NMBU gjøres mye av kveldsundervisningen på laboratorier av ingeniører. De skal nå få normal overtidsbetaling for tiden etter kl. 17. For de vitenskapelig ansatte er det ikke på plass en avtale ennå.

KMD: IKKE PERMANENT ORDNING

Situasjonen er også godt kjent for arbeidsgiverne. Medlems- og interesseorganisasjonen for universitetene og høyskolene, Universitets- og høyskolerådet (UHR), tok selv saken opp med Kunnskapsdepartementet like før sommeren. I et brev til departementet skrev UHR at kompensasjonsordningen i hovedtariffavtalen ville virke «lite motiverende i en tid hvor institusjonene fortsatt vil ha store utfordringer med gjennomføring av undervisning med den kvalitet og omfang som er ønskelig». UHR ba om mulighet for en sentral forhandling koordinert av UHR.

Kunnskapsdepartementet sendte spørsmålet over til Kommunal- og moderniseringsdepartementet (KMD), som har ansvaret for personalpolitikken i staten. I et svar 17. august skriver KMD at dette er en sak som må løses lokalt. KMD understreker også at selv om man innfører forskjøvet arbeidstid for å løse situasjonen i høst, kan dette ikke etableres som en permanent ordning. «Det er viktig å sikre gode prosesser med de tillitsvalgte i en spesiell situasjon som ser ut til å vare over tid», skriver departementet.

Men er dette et forbigående fenomen? Ifølge Lind må ansatte i sektoren belage seg på mer kveldsarbeid uavhengig av smittesituasjonen, noe som vil kreve bedre avtaler fremover.

– Nå kommer også behovet for etter- og videreutdanning, som det vil bli et økt trykk på. Det vil være naturlig at mye av også den undervisningen vil pågå på ettermiddagstid og i helgene, sier Lind.

Slik blir høstsemesteret

Blir det fortsatt hjemmekontor og digital undervisning?

KORONA Det har vært en vår med unntakstilstand ved universiteter og høyskoler, og høsten blir heller ikke helt normal. Forskerforum har spurt ti av de største institusjonene om hvordan de avvikler høstsemesteret.

SKAL TILBAKE PÅ KONTORET

Halvparten sier at hovedregelen er at ansatte skal jobbe på campus. Det gjelder universitetene i Agder (UiA), Stavanger (UiS) og Sørøst-Norge (USN), Tromsø (UiT) og Norges Handelshøyskole (NHH). Ingen har det imidlertid som et absolutt krav, det er for eksempel unntak for folk i risikogrupper eller for de som er avhengige av kollektivtrafikk i rushtiden.

Oslomet oppfordrer derimot folk til å holde seg hjemme.

– Oslomet ber ansatte som ikke har kritiske funksjoner i forbindelse med undervisning, studentmottak eller førstelinjetjenester, om å holde seg hjemme så langt som mulig, sier prorektor for utdanning Nina Waaler.

Dette gjaldt i første omgang ut august, men kan forlenges dersom smittesituasjonen utvikler seg negativt, opplyser hun. Dessuten har universitetet bestemt at det til enhver tid ikke skal være mer enn 50 prosent av de ansatte på kontorene.

BÅDE DIGITAL OG FYSISK UNDERVISNING

Det blir en blanding av fysisk og digital undervisning. NTNU har planlagt at rundt 80 prosent av den timeplanfestede undervisningen skal foregå på campus. Da må de ha undervisning til klokken 18.

Flere sier at de prioriterer å gi de nye studentene fysisk undervisning.

USN forteller at rundt halvparten av undervisningen og læringsaktivitetene blir digitale.

Noen har satt en maksgrense på antall studenter per undervisningsrom. Andre understreker at studenter i risikogruppen skal kunne slippe å møte på campus, men at mesteparten av undervisningen kan følges digitalt.

EKSAMEN

Noen læresteder kommer til å fortsette med en heldigital eksamenssesong, mens for andre er det tilbake til normalen. Både Høgskolen på Vestlandet og universitetene i Stavanger og Sørøst-Norge oppgir at skriftlige eksamener hovedsakelig skal gis som hjemmeeksamener. Andre institusjoner planlegger å gjennomføre skoleeksamener som vanlig, men understreker at det kan komme endringer hvis smittesituasjonen tilsier det. Det gjelder NTNU, UiT og Oslomet.

♦ AV JØRGEN SVARSTAD

Svarene fra de ti institusjonene er publisert i sin helhet på [Forskerforum.no](https://forskerforum.no).

FOTO: AKSEL KJÆR VIDNES

♦ AV AKSEL KJÆR VIDNES

Kulturhistorisk museum tapar 100 millionar

Koronakrisa har ført til publikumssvikt ved mange universitetsmuseum, og Vikingskipshuset blør. Men statsråd Henrik Asheim har ingen planar om krisepakke.

MUSEUM Medan museum under Kulturdepartementet kan få støtte til å klare seg gjennom koronakrisa, har ikkje universitetsmusea fått pengar. Ved Kulturhistorisk museum i Oslo, der Vikingskipshuset er den store turistmagneten for utanlandske turistar, er situasjonen dramatisk. Museet var i fjor det best besøkte museet i landet med over 700 000 besøkande. Men denne sommaren var besøket i Vikingskipshuset fem-ti prosent av ein normal sommersong.

– I løpet av dette året og neste år reknar vi med å få eit inntektsbortfall på 100 millionar kroner på grunn av korona. Også neste sommar vil vere prega av epidemien, seier museumsdirektør Håkon Glørstad.

Han seier dette får store konsekvensar for museet.

– Universitetet i Oslo (UiO), som eig museet, har vore heilt tydeleg på at ingen blir sagt opp på grunn av koronasituasjonen. Det er universitetet som har det økonomiske ansvaret, så dette er ein grunn til uro også for dei.

HÅPAR KD SER ALVORET

Glørstad er også bekymra for det nye Vikingskipsmuseet, som skal byggast på Bygdøy.

– Vi vil stå utan midlar til å lage utstillingar i det nye museet. Sjølve bygget og sikring av skipa blir dekt over statsbudsjettet. Men mykje av arbeidet med utstillingar i det nye museet skal finansierast gjennom egne inntekter og sponsormidlar. No er store delar av sponsor-marknaden stengd ned på grunn av korona, så

– Regjeringa må ta økonomien ved museet på alvor, seier Nina Sandberg (Ap). Foto: Stortinget

– For oss utgjør 100 millionar svært mykje, seier Håkon Glørstad. Foto: UiO

også desse inntektene fell bort.

Han håpar at Kunnskapsdepartementet (KD) ganske raskt vil sjå alvoret i situasjonen.

– Det har så langt ikkje vore vilje frå regjeringa til å sjå på situasjonen ved universitetsmusea.

– VI BER OM EI KRISELØYSING

Rektor Svein Stølen seier UiO har skrive brev til KD om den kritiske situasjonen ved Kulturhistorisk museum.

– UiO har følgd norsk museumspolitik og har hatt høg ekstern finansiering basert på inntekter frå publikum. No tapar vi ikkje berre billettinntekter, men har også mista sponsoravtalar. Så i denne kompliserte situasjonen ber vi om ei kriseløysing. Vi meiner staten må vere med på å dekke det store tapet, seier Stølen. Han peikar på at universitetet vil måtte bruke fleire hundre millionar på koronasituasjonen, blant anna skal stipendiatar og postdoktorar ha kompensert om dei blir forseinka.

– Så for oss er denne situasjonen ei stor økonomisk utfordring.

RAMMAR FLEIRE UNIVERSITETSMUSEUM

Det er ikkje berre Kulturhistorisk museum i Oslo som har nedgang i besøkstalet. UiT Norges arktiske universitetsmuseum og akademi for

■ Utan utanlandske turistar i Vikingskipshuset sit Universitetet i Oslo att med store tap, og har bede staten om krisehjelp.

FOTO: ANSEL KJÆR VIDNES

kunstfag har mykje dårlegare besøk enn vanleg.

– Tala for juli er ikkje heilt klare enno, men vi kjem til å få rundt 70–80 prosent nedgang samanlikna med juli i fjor, seier museumsdirektør Lena Aarekol.

– Vi reknar med at vi frå juli og ut året vil ha berre 20 prosent av normalt besøk.

Universitetsmuseet i Bergen har i sommar vore delvis stengt, og har berre hatt omvisingar med eit avgrensa tal billetter.

– Besøkstala er difor ikkje samanliknbare med fjoråret, men dette har sjølvstøtt ført til ein dramatisk nedgang i besøket, seier kommunikasjonsrådgjevar Camilla Ahmath.

– MÅ FÅ KOMPENSASJON

Nina Sandberg (Ap) i utdannings- og forskingskomiteen på Stortinget meiner regjeringa må kompensere for det store tapet ved Kulturhistorisk museum.

– Dette er alvorleg. Regjeringa må finne løysingar som kompenserer for inntektssvikten ved museet, meiner ho.

Sandberg er også kritisk til at universitetsmusea ikkje har fått del i krisepakker på same måte som museum under Kulturdepartementet.

– Dette har Arbeiderpartiet vore opptatt av lenge, og det var difor vi foreslo kompenserande tiltak allereie før sommaren i samband med revidert nasjonalbudsjett, seier ho.

Regjeringa vedtok då at museum med meir enn 60 prosent offentleg støtte og som hadde falle utanfor kompensasjonsordninga, måtte få kompensasjon.

– I Stortinget gjekk Ap inn for at også universitetsmusea, museum under KD, museum under Sametinget og kommunalt eigde museum må få kompensasjon. Dette har regjeringspartia førebels ikkje gått med på, seier Sandberg.

– INGEN PLANAR OM KRISEPAKKE

Forsknings- og høgare utdanningsminister Henrik Asheim (H) har nemleg ingen planar om å dekke tapet korkje ved Kunsthistorisk museum eller dei andre universitetsmusea.

– Universiteta og høgskolane er rammefinansierte. Det betyr at dei sjølve prioriterer kva pengane skal gå til, og må sørgje for at dei kan gjere nødvendige justeringar i den situasjonen vi no står i, skriv Asheim til Forskerforum.

– Men er det ikkje på tide at det kjem ei pakke også for desse musea?

– Vi har ingen planar om å kome med ei eiga krisepakke for universitetsmusea. Men universiteta og høgskolane har fått betydeleg med pengar på andre område denne våren. Totalt kom det 1,6 milliardar kroner i det vi kalla for Utdanningsløftet 2020. Vi har sett av pengar til oppgradering og tilpassing av forskings- og undervisningslokale og til stipendiatar og postdoktorar som blei forseinka i løpa sine, for å nemne noko, seier han.

♦ AV JOHANNE LANDSVERK

Alle ville til Kistefos

Koronasommaren har sett sterkt preg også på musea som ikkje er universitetsmuseum. Men besøkstala spriker kraftig.

MUSEUM Den store publikumsvinnaren vart Kistefos-museet på Jevnaker. Frå mai til slutten av juli hadde museet 90 000 gjester, medan talet for same perioden i fjor var 15 000.

– Ein av grunnane er at folk vil sjå det nye museumsbygget The Twist, som har fått mykje medieomtale. Dessutan gjer koronaen at folk held seg heime i Noreg, seier direktør Birgitte Espeland ved Kistefos-museet.

Nordmenn har valfarta til Kistefos-museet på Jevnaker for å sjå det spektakulære bygget The Twist.

Museumsbesøk

Samla besøkstal for 72 museum:

○ Juni 2019:	839 576
○ Juni 2020:	200 853
○ Juli 2019:	1 023 721
○ Juli 2020:	703 383

Museum med meir besøk i juli 2020 enn i 2019:

- Blant desse er Kistefos-museet, Nord-Troms Museum, Falstadsenteret, Valdresmuseum, Preus museum, Justismuseet, Nasjonalmuseet Arkitektur, Galleri F 15, Sørlandets Kunstmuseum, Sunnhordaland Museum, Dalane Folkemuseum, Haugalandmuseet samt to avdelingar i Tana og Varanger museumssida: Savio museet og Ávv Skoltesamisk Museum.

Museum med dårlegare besøk i juli 2020 enn i 2019:

- Blant desse er Kode, Stiftinga Norsk Folkemuseum, Verdensarvsenter for bergkunst – Alta Museum, Nobels Fredssenter, Munchmuseet, Drammens Museum og mange fleire.

72 av 95 museum har svart på spørsmål om besøk. Kjelde: Museumsforbundet

Museumsforbundet opplyser at museumsbesøket er svært varierende rundt om i landet. Nye innrapporterte tal viser at besøket i juni ved norske museum utgjør 24 prosent av juni-besøket i 2019. Besøket i juli tok seg ein god del opp, og ligg på 69 prosent av juli i fjor (sjå faktaboks). Generalsekretær Liv Ramskjær seier fleire museum melder om stor nedgang.

– Men mange stader har nordmenn vore flinke til å gjeste dei lokale musea. Eitt eksempel er Midt-Troms Museum, som har dobla besøket.

– SITUASJONEN STERKT FORVERRA

For Kode kunstmuseer og komponisthjem i Bergen er publikumsvikten dramatisk. Museet hadde i juni og juli 20 000 besøkende, mot 80 000 i same perioden i fjor.

– Vi såg føre oss at besøket ville bli 20 prosent av fjoråret, så dette er som forventa. Den økonomiske situasjonen, som frå før er kronisk dårleg, er sterkt forverra, seier museumsdirektør Petter Snare. I vår gjekk han hardt ut i media og fortalde at museet styrer mot konkurs. Museet måtte ha 30 millionar ekstra for å klare seg ut året.

Etter dette har museet fått krisestøtte både frå staten og Bergen kommune, til saman 27 millionar.

– Eg er veldig nøgd med dette og eg er glad for at kulturministeren har teke oss på alvor. Vi kjem til å klare oss, og vi har kalla tilbake alle permitterte. Men eg er svært uroa med tanke på neste år, seier han.

FÅR KONSEKVENSA I LANG TID

Ramskjær i Museumsforbundet trur mange museum vil kjenne på konsekvensane av koronasituasjonen i fleire år framover.

– Musea kjem nok til å merke det økonomisk både 2021 og utover i 2022, kanskje lenger. Særleg dei musea som har flest utanlandske besøk, vil bli hardast ramma også i dei komande åra, seier Ramskjær.

Ho trur fleire museum har fått såpass mykje hjelp frå krisepakken at dei vil klare å kome seg gjennom krisa på eit vis.

– Men situasjonen kan bli verre om dette blir langvarig. Vi veit at musea i større eller mindre grad vil tape inntekter, og i tillegg opplever mange at sponsorane har sagt takk for seg.

Direktøren ved Kode trur norsk museums- liv og kulturliv vil få det svært vanskeleg i mange år framover.

– Ein tredjedel av inntektene ved Kode er eigeninntekter frå billettsal. Koronakrisa vil truleg vare i fleire år, og eg trur styresmaktene må tenke heilt nytt når det gjeld inntekter til musea. Vi kan ikkje drive med krisepakker i årevis, seier han.

♦ AV JOHANNE LANDSVERK

SKUFFET OVER FORSKJELLSBEHANDLING

Stipendiater ved Universitetet i Tromsø ble lovet ny lønnsvurdering etter oppgjøret, men to av tre fikk ingenting ekstra.

LØNNSOPPGJØR I lønnsoppgjøret i 2019 fikk stipendiater ansatt etter 1. mai det året et lønnshopp på tre lønnstrinn. Dermed ble det 23 200 kroner i lønnsforskjell mellom en som ble ansatt i april på lønnstrinn 51, som da var minstelønn, og en som startet i mai på lønnstrinn 54. Ansvar for å jevne ut forskjellen ble skjøvet over til de lokale lønnsforhandlingene ved det enkelte universitet.

LOVET INDIVIDUELL VURDERING

Anders T. Hjørtø Lind, doktorgradsstipendiat i statsvitenskap ved UiT – Norges arktiske universitet, er skuffet over at stipendiatene forskjellsbehandles, først i det sentrale oppgjøret og siden i det lokale oppgjøret. I det lokale lønnsoppgjøret ved UiT fikk stipendiatene det samme tillegget som andre på sitt lønnstrinn, og «som en del av forhandlingene har arbeidsgiver lovet å gjøre en systematisk individuell 2,5 vurdering av stipendiater ansatt fra 1. mai

2018 til 30. april 2019».

Det gjelder blant annet Lind, som ble ansatt i februar 2019. En 2,5-vurdering er noe alle har krav på, innen ett år etter ansettelse skal arbeidsgiver vurdere om man ble plassert inn på riktig lønn.

– Vurderingen ble presentert som noe som ble gitt for å rette opp i skjevheten, men det er noe man har rett på uansett, sier Lind til Forskerforum.

EN AV TRE FIKK

Da Lind kontaktet universitetet for å høre hvordan han var blitt vurdert, fikk han vite at han ikke hadde fått noe ekstra, for han var ansatt på lønnstrinn 53, og etter ett år hadde han gått opp til lønnstrinn 55. Det følger den vanlige lønnstigen, der man gradvis får mer lønn etter hvert som man jobber lenger i stillingen. For Linds del betyr det at stipendiatene som er ansatt etter ham, fortsatt tjener bedre enn ham.

125 stipendiater er i samme situasjon som Lind, de hadde vært ansatt i under ett år da lønnsloftet kom. Alle disse ble vurdert, og 42 av dem fikk en lønnsøkning, ifølge organisasjons- og økonomidirektør Odd Arne Paulsen.

«Størrelsesorden for lønnsøkningen er kr 30 200,- per år for de aller fleste, det tilsvarer endring fra lønnstrinn 51 til lønnstrinn 54. Seks stipendiater har fått endringer fra kr 37 200,- til kr 46 700,-», skriver Paulsen i en e-post til Forskerforum.

– FORSKJELLSBEHANDLING

Lind blir overrasket over å høre at én av tre stipendiater fikk høyere lønn i vurderingen.

– Hvorfor har noen fått vurdert at de har lavt lønnstrinn og fått økning, mens andre ikke? Jeg ser ikke logikken i det. Da har de i realiteten ikke behandlet dem som ble ansatt i den perioden, likt.

Nå synes han at det er vanskelig å forstå vurderingen.

– Man kan være uenig og misfornøyd, men det er greit å vite hva som er spillereglene. Men når man ikke får vite hva som ligger til grunn og det trekker ut veldig i tid, så blir det vanskelig å forholde seg til.

Paulsen forklarer ikke hvorfor noen fikk mer lønn, mens andre ikke fikk det, med annet enn at enhetene har gjort individuelle vurderinger. «Det kan gi ulike utfall, med saklige begrunnelser i hver sak. Denne måten å gjøre det på er den vanlige ved UiT og andre større virksomheter», svarer Paulsen. «Det er forståelig at den enkelte medarbeider kan synes at egen lønn er for lav, sammenlignet med andre. Da er det bra om den enkelte tar det opp med sin leder. Det er også fullt mulig å være uenig i det resultatet som arbeidsgiver og de ansattes representanter er kommet fram til i sentrale og lokale lønnsforhandlinger.»

KLART FOR MAGERT OPPGJØR

Lønnsoppgjøret for 2020 er godt i gang etter at det ble utsatt på grunn av korona-pandemien. Unio, hovedorganisasjonen til Forskerforbundet, skal forhandle med staten om lønn for ansatte ved universiteter og høyskoler.

– Stipendiater er en privilegert gjeng, så sånn som verden er nå, så skal ikke jeg sitte og kreve noe, men i framtiden bør man unngå slik forskjellsbehandling av folk som jobber med det samme på det samme stedet. Det kan bli et skille som påvirker videre i karrieren, siden lønnen du går ut med fra én jobb, kan påvirke hva du får i den neste, sier Lind.

■ – Det jeg er opptatt av, er at man likebehandler stipendiatene, sier Anders T. Hjørtø Lind. Foto: privat

forsikring - trygghet for deg og dine

Gå en trygg høst i møte!

Høstværet kan by på mange utfordringer. Hver høst fører voldsomme vindkast og kraftig nedbør til store materielle skader. Ved å kjøpe alle dine forsikringer gjennom Forskerforbundets forsikringskontor, kan du gå en bekymringsfri høst i møte.

Gjennom vår samarbeidsavtale med Tryg Forsikring får du inntil 27% medlemsrabatt på forsikring av bil, bolig, båt, hytte og andre ting du eier.

Ta kontakt med Forskerforbundets forsikringskontor for et godt tilbud!

Fleire vegar til profess

«Alle» er samde om at å telje artiklar og rangere publiseringskanalar er utilstrekkeleg som mål på ein forskar. Men kva skal kome i staden?

■ – Vi ønskjer oss eit regime der ein vurderer flest mogleg aspekt ved det ein forskar driv med, i staden for berre publikasjonar, seier Finn-Eirik Johansen.

KARRIERE Forsking skal evaluerast på bakgrunn av kvalitet, og ikkje ved å telje publikasjonar eller sjå på kva tidsskrift dei er publiserte i. Det er essensen i DORA (The San Francisco Declaration on Research Assessment), som både Forskingsrådet og fleire norske universitet har slutta seg til dei siste par åra. Utviklinga i retning av open forskning føreset også at forskarar som engasjerer seg i opne forskingspraksisar, får utteljing for det. Det store spørsmålet er korleis.

STØRRE PROFESSOR-MANGFALD

Ei kartlegging utført av European University Association i fjor, viste at det enn så lenge er

publisering og innhenting av eksterne forskingsmidlar som gjev klart mest utteljing i universiteta sine meriteringssystem (sjå faktaboks).

Men ting er i endring. I Forskingsrådets nye politikk for open forskning heiter det at ein skal etablere rutinar for vurdering der heile breidda av forskingsaktivitetar skal telje med. Og ved slutten av året skal ei arbeidsgruppe sett ned av Universitets- og høgskulerådet levere eit forslag til rammeverk som kan brukast til å vurdere eit stort spekter av dei aktivitetane ein forskar driv med.

– På lengre sikt ønskjer vi oss ei ny forskrift som opnar for eit større mangfald i kva slags

professorar vi kan få, seier Finn-Eirik Johansen, professor ved Universitetet i Oslo og leiar av arbeidsgruppa.

– Rammeverket skal kunne tilpassast ulike institusjonar og stillingskategoriar. Og vi ønskjer oss at vurderingsregimet har insentiv for å drive open forskning. Det å til dømes jobbe tverrfagleg og dele forskning med andre skal kunne bli premiert i større grad enn no, seier Johansen.

MEIR LYST, MINDRE TIDSPRESS

I arbeidet sitt har gruppa følgt med på tilsvarende diskusjonar i andre land, mellom anna

ortittel

Karrierevurdering

- ▶ Vitskapleg publisering og innhenting av eksterne forskingsmidlar er dei aktivitetane som har mest å seie for akademisk karrierebygging. Desse blir målte ved nær alle europeiske universitet.
- ▶ Mindre enn halvparten av universiteta måler aktivitetar knytte til open forskning eller formidling, og slike aktivitetar blir rangerte som mindre viktige.
- ▶ «Journal Impact Factor» og liknande bibliometriske mål er dei klart mest brukte måleverktya i forskarevaluering.

Kjelde: European University Association

FOTO: OLASÆTHER / UNIFORM

Som i Noreg har det i fleire år gått ein debatt i Nederland om korleis teljekantar og måling snik seg inn overalt, om høgt arbeidspress, og om korleis i all verda forskarar skal tilpasse seg krav om «open vitskap» når dette så sjeldan blir lønt i forskningssystemet.

Nederland har ikkje fleire universitet enn at leiarane kjenner kvarandre.

– Rektorane møtest jamleg, og dei kjenner folk hos forskingsråda og vitskapsakademiet. Det er mogleg å samle alle mot eit felles mål. Og vi har støtte frå utdannings-, kultur- og forskingsministeren som har gjort dette til ein del av sin eigen agenda, seier ho.

VIL LØNE LAGSPELARANE

Hausten 2019 publiserte den nasjonale alliansen ei felles utsegn der dei skildra kva dei vil endre i systemet: Akademikarar må evaluere på ein måte som legg til rette for eit større mangfald av karrierevegar: som løner både individuelle prestasjonar og lagspel, som løner kvalitet framfor kvantitet, som legg til rette for opne forskingspraksisar og som fostrar godt leiarsskap. Det skal lagast eit nasjonalt rammeverk for vurdering til bruk ved tilsetjingar og opprykk, som skal inn i stillingskodesystemet. I mellomtida har kvar institusjon sett ned komitear som skal flikke vidare på spørsmåla i lokal kontekst, og prøve ut ulike pilotløyser.

– Eg trur alle aktørane har ei felles forståing av kva som lyt skje, men dei har kanskje ulike innfallsvinklar. For nokre er debatten om arbeidspress viktigast, for andre er det debatten om karrieremangfald og det å løfte fram undervising, og for andre igjen er det debatten om teljekantar og bruken av «impact factor» og forfattarproduktivitetsmålet h-indeks som mål på kvalitet. Debatten om open vitskap er ein sterk drivar. Utsegna frå i fjor førte alle desse debattane saman, seier Huijpen.

EKSPERIMENTERER LOKALT

Ein av initiativtakarane til programmet er Rianne Letschert, som nett er gått inn i sin andre periode som rektor ved Universiteit Maastricht (UM).

– Eg har inntrykk av at tida er inne no. Vi har etter kvart fått veldig mange rapportar om arbeidspress og om folk som sluttar, og vi kan ikkje sjå vekk frå dei lenger. Programmet har støtte frå alle dei store organisasjonane, og ved mitt eige universitet får vi stadig spørsmål frå folk som gjerne vil delta i prosessen. Eg trudde det ville ta år å samle støtte til så store endringar, men mange vil at det skal gå fortare. Fleire nederlandske universitet eksperimen-

terer for tida med indikatorar som skal løne godt undervisningsarbeid i kombinerte stillingar. UM har starta pilotprosjekt med fullprofessorat i undervising ved to fakultet.

– Ideen er at du skal kunne byggje ein karriere også på andre ting enn forskning. Forsking er sjølvstendig viktig, men mange har talent på andre område og opplever at dei ikkje får uttelling for det, seier Letschert.

Det største nederlandske forskingsrådet, NWO, har i år innført «narrativ cv» i søknader til sitt toppforskningsprogram. Det vil seie at søkeren sjølv vel korleis ho vil presentere forskingsprofilen sin, og ho inkluderer nokre få arbeid – som kan vere publikasjonar eller andre typar arbeid – som ho sjølv meiner best får fram dei vitskaplege interessene hennar. Opne forskingspraksisar og mangfald i aktivitetar har også fått plass i den komande utgåva av den nasjonale evalueringsprotokollen, som blir brukt til kvalitetsutvikling i forskingsmiljøa.

VIL ENDRE KULTUREN

– Ambisjonen vår er større enn å berre byte ut eitt indikatorsett med eit anna. Det er den akademiske kulturen vi vil endre. Difor er vi glade for at den same debatten skjer i andre land, for ein akademisk karriere er ofte internasjonal, så det er vanskeleg for eitt land å gjere endringar aleine. Men vi hører frå NWO at den narrative cv-en er blitt populær og endrar måten ein tenkjer om akademiske karrierar på, seier Huijpen i VSNU.

Johansen i UHR-arbeidsgruppa for forskarvurdering er samd i at kulturendring er det endelege målet.

– Det er det som vil vere avgjerande, men vi meiner jo også at ei ny forskrift eller lov kan katalysere kulturendring – sjå berre på røykelova. Dersom vi greier å få universitetsleiarar til å seie at vi skal vurdere forskarar på bakgrunn av kva dei gjer, og ikkje berre på bakgrunn av publikasjonar, så trur eg mange forskarar vil sjå det som positivt, seier han.

Han får støtte av Rianne Letschert i Maastricht.

– Du treng kulturendring, elles vil folk berre gjere som dei alltid har gjort. Men på den andre sida trengst det også eit rammeverk som kan gje rettleiing og verkty, og som kan munne ut i konkrete rettar for dei tilsette. I mine vil-laste draumar skal dette til sjuande og sist inn i hovudtariffavtalen. Elles vil det avhenge for mykje av kva for institusjon du jobbar ved, seier ho.

♦ AV KJERSTIN GJENGEDAL

– I Nederland er ikkje finansiering knytt til vitskapleg publisering, og det kan gjere det lettare å endre vurderingssystemet, seier Kim Huijpen.

Foto: privat

– Vi må bli betre til å la folk å gå i dei retningane dei ønskjer seg, og ikkje ta for gjeve at alle skal gjere alt, seier rektor ved Universiteit Maastricht, Rianne Letschert. Foto: Harry Heuts/Universiteit Maastricht

NÆRINGS LIV

SUKSESS FOR NORSKE BEDRIFTER

Norske bedrifter har hatt stor suksess i EUs forsknings- og innovasjonsprogram, Horisont 2020, ifølge Forskningsrådet. På fem år er tildelingene til norske bedrifter mer enn tredoblet, fra ca. 250 millioner kroner i 2014 til nærmere 800 millioner kroner i 2019. – Det er hard konkurranse om disse pengene, og det viser at vi har solide forskningsmiljøer og at vi jobber målrettet mot bedriftene, sier John-Arne Røttingen, avtroppende direktør i Forskningsrådet.

MUSEUM

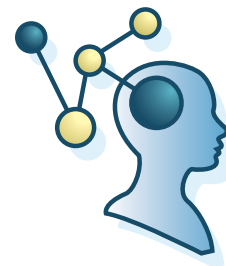
Ville skjule søkerlista

■ Det ble bråk da styret ved Nordnorsk kunstmuseum i mars brått avsluttet åremålsavtalen til daværende direktør Jérémie McGowan. I etterkant har fem styremedlemmer og vararepresentanter trukket seg i protest mot styreleder Grete Ellingsens framgangsmåte. Ifølge Klassekampen har styrelederen forsøkt å unngå offentliggjøring av søkerlista til ny direktørstilling. Jusprofessor Jan Fridthjof Bernt ved UiB sier til avisa at museets ledelse ikke er pålagt å følge offentlighetsloven. Likevel bør museet offentliggjøre lista, mener han. Styrelederen har nå snudd i saken.

INSTITUTT

Telemarksforskning forblir selvstendige

■ Universitetet i Sør-Norge (USN) inviterte i fjor Telemarksforskning til forhandling med tanke på å overdra instituttet. Før sommeren ble det avklart at dette ikke blir noe av. – Det viktigste for oss var at Telemarksforskning skulle få like gode vilkår for å drive oppdragsvirksomhet som del av USN. Da dette etter vår vurdering viste seg å være vanskelig å få til, bestemte styret vårt at vi heller ønsker å utvikle relasjonen gjennom et tettere samarbeid, forteller direktør Karl Gunnar Sanda i Telemarksforskning.

PUBLISERING

Til topps for fjerde gang

■ For fjerde år på rad ligger Fridtjof Nansens Institutt øverst på statistikken over publiseringspoeng i 2019, skriver Khrono. Nummer to på lista er Norsk utenrikspolitisk institutt, et drøyt halvpeng bak. Etter disse finner vi Institutt for samfunnsforskning og deretter Norges Idrettshøgskole på en fjerdeplass. Beste universitet er Universitetet i Oslo. Tallene er hentet fra Forskningsrådets årsrapporter fra instituttsektoren og NSDs statistikk for høyere utdanning for 2019.

FOTO: FORSKNINGSRÅDET

INSTITUSJONER

Røttingen slutter i Forskningsrådet

■ Etter nærmere fire år som administrerende direktør i Forskningsrådet sier John-Arne Røttingen takk for seg. Røttingen er utnevnt til global helseambassadør i Utenriksdepartementet. Han vil få hovedansvaret for å følge opp den samlede norske globale helseinnsatsen, og vil arbeide tett med utenriksministeren, utviklingsministeren og departementets ledelse. – Styret beklager John-Arnes oppsigelse, samtidig som vi forstår behovet for å ha den beste ledelsen vi kan ha, i landets globale helseinnsats, sier styreleder Hilde Tonne i Forskningsrådet.

FOTO: ERIK NORRUD

ARKIV

Åpne lesesaler i Arkivverket

■ Mange forskere og historikere har vært fortvilet over å ikke få tilgang til fysisk materiale i arkivene, som Riksarkivet og de åtte statsarkivene. Arkivverket opplyser at lesesalene er åpne igjen fra 17. august. Samtidig blir ordningen med skanning av materiale på forespørsel videreført. Dette er et tilbud til blant andre forskere, studenter og forfattere som har behov for å undersøke arkivmateriale som ennå ikke er digitalisert, opplyser Arkivverket på sin hjemmeside.

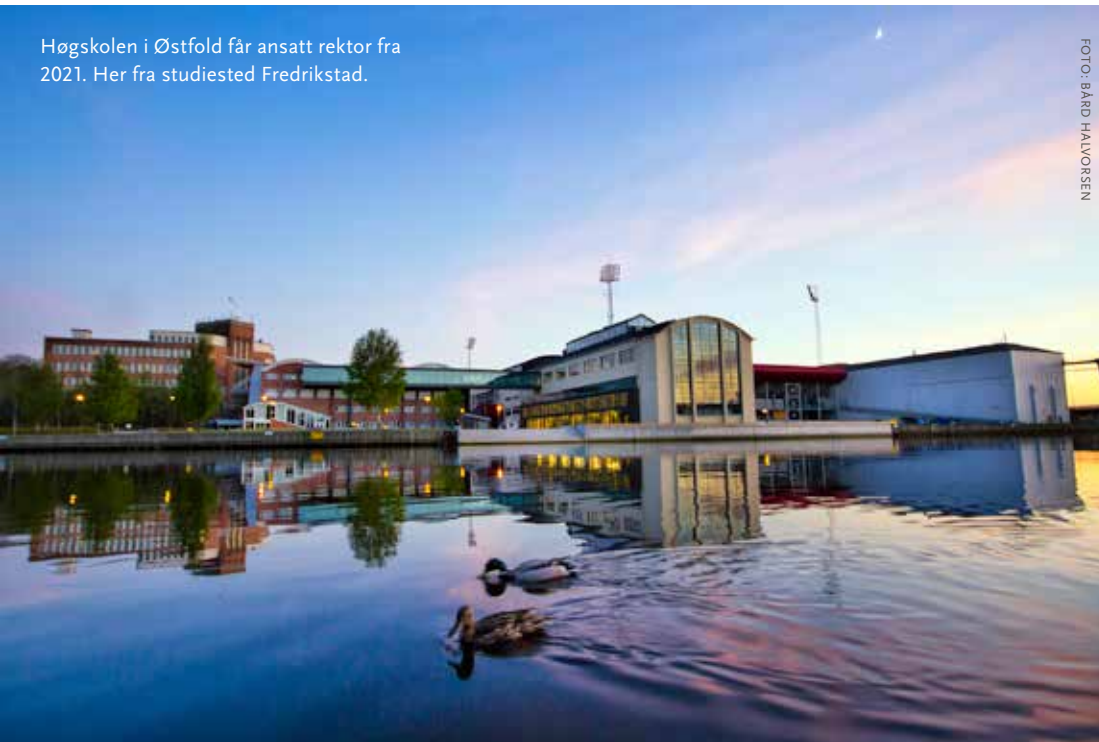
AKADEMIA

Rydder opp i forskrift

■ I 2018 ble det gjort endringer i forskrift om ansettelse og opprykk i undervisnings- og forskerstillinger, blant annet når det gjelder krav til utdanningsfaglig kompetanse for professor og førsteamanuensis. Etter at forskriften trådte i kraft 1. september 2019, fikk departementet flere henvendelser om hvordan endringene skulle tolkes. Departementet vil derfor endre ordlyden i bestemmelsene som har skapt tolkningstvil. Nokut har fått i oppdrag å utrede forslag til endringer, som nå er sendt på høring. Høringsfristen er 9. oktober 2020, skriver Nokut.

Høgskolen i Østfold får ansatt rektor fra 2021. Her fra studiested Fredrikstad.

FOTO: BARD HALVØRSEN

INSTITUSJONER

VEDTOK ANSATT REKTOR

Styret ved Høgskolen i Østfold har med stort flertall bestemt å gå over til ansatt rektor. Bare rektor Lars-Petter Jelsness-Jørgensen og to studentrepresentanter stemte for at ordningen med valgt rektor skulle fortsette. Representantene for de ansatte stemte for å ansette rektor. Da saken var på høring, svarte likevel både avdelingene og studentene at de støttet ordningen med valgt rektor. – Det veier tungt for meg hva de ansatte og studenter har uttalt om det å få være med å bestemme, uttalte rektor under styremøtet.

ARBEIDSLIV

Medbestemmelse øker tilliten

■ Temaet for årets medbestemmelsesbarometer er «tillit, digitalisering og kontroll». Det er Arbeidsforskningsinstituttet (AFI) ved OsloMet som utarbeider barometeret, som blant annet undersøker graden av medbestemmelse og andre former for ledelsesmodeller ved norske arbeidsplasser. – Medbestemmelsesbarometeret for 2020 viser en positiv sammenheng mellom medbestemmelse, tillit og produktivitet. Det burde inspirere arbeidsgivere til å styrke involveringen av sine ansatte, sier Forskerforbundets nestleder Kristin Dæhli.

INSTITUSJONER

UiO ber om hjelp

■ Etter oppfordring fra Helse- og omsorgsdepartementet har Det odontologiske fakultetet ved Universitetet i Oslo (UiO) etablert en egen koronaklinikk for pasienter med behov for akuttbehandling i munnhulen eller i kjeven. Dette har ført til innkjøp av spesialutstyr for over 1,4 millioner kroner, men tilstrømmingen av pasienter har vært så lav at det i svært liten grad har bidratt til å dekke investeringene. Nå mener UiO at Helse- og omsorgsdepartementet må ta regningen, skriver Uniforum. – Dette er utgifter som Helse- og omsorgsdepartementet bør dekke, skriver fakultetet i et brev til Helse- og omsorgsdepartementet.

Mellom teori og praksis

Profesjonsfagene må ut av eget hus for å hente inn praktisk erfaring.

Av JULIA LOGE

Sosionom Ann Kristin Tveøy mener det var modig av Oslomet å hente NAV-ansatte inn i undervisningen.
Foto: Erik Norrud

Hun arbeider ved NAV og underviser på deltid i sosialt arbeid ved Oslomet. – Slik får studentene fersk kunnskap fra feltet, sier Ann Kristin Tveøy.

– Du kan få studenter som er veldig gode til å reflektere og koble ulike kunnskapssyn, men de aner ikke hva de skal gjøre når de kommer ut i felten.

ANNE THRONSEN,
UNIVERSITETSLEKTOR VED
UNIVERSITETET I SØRØST-NORGE.

Nå er det blitt en helt annen kvalitet over utdanningen. Den er mye mer praksisnær og med oppdaterte eksempler på hva man må møte og mestre. Da vi begynte, snakket de om praksisfeltet på en veldig utdatert måte, sier Ann Kristin Tveøy.

Tveøy er sosionom og har lang fartstid fra NAV-kontorer i Oslo. For ti år siden kom hun inn i et undervisningssamarbeid med Institutt for sosialt arbeid ved Oslomet. Tveøy mener det har blitt en vann-vinn situasjon for alle, for de ansatte i NAV, for studentene og ikke minst for ansatte på instituttet.

Driver mot ph.d.

Høyskolen der Tveøy først begynte, har fusjonert og blitt universitet, og det samme har skjedd flere steder. Studier blir lengre og mer teoretiske, forskning vektlegges tyngre. Dette er ikke nytt, men strukturreformen de siste årene har aktualisert begrepet «akademisk drift» ettersom de fleste høyskolene har jobbet for å fylle universitetskravene.

Det endrer også mulighetene for de nesten 200 studentene i sosialt arbeid som denne tirsdagen i august strømmet inn til studiestart med god avstand, nyspritede hender og så stille som bare en gruppe som ennå ikke kjenner hverandre, kan være. De ønskes velkommen med musikk, praktisk informasjon, en aller første forelesning og et løfte om at de utdanner seg til et av de viktigste yrkene i velferdsstaten.

– De fleste av dere skal ut i yrket i praksisfeltet. Men det er også mulig å ende med en ph.d., sier Lise Cecilie Kleppe, nestleder ved Institutt for sosialt arbeid, i velkomsttalen sin.

For å kunne tilby disse nye mastergradene og doktorgradene må universitetene sikre seg ansatte som selv har doktorgrader og aller helst også praktisk arbeidserfaring. Det er her problemet oppstår. For det finnes noen av dem, slike som Kleppe, som jobbet i flere år før hun tok mastergrad og siden doktorgrad. Men det er ikke nok av dem til å fylle etterspørselen som oppstår med høyskolenes drift mot universitetsstatus. Hvordan løser man det?

Studenter søker sammenheng

En beslektet situasjon er kjent for flere, også utenfor helse- og sosialfag: Undervisere med

Lise Cecilie Kleppe mener at de har funnet en god balanse mellom teori og praksis på Oslomet. Foto: Julia Loge

solid arbeidserfaring får ikke faste stillinger fordi universitetene må oppfylle krav om en viss andel ansatte med doktorgrad, selv om de får svært gode evalueringer fra studentene.

– Studentene gir absolutt best tilbakemeldinger på den undervisningen hvor læreren kan koble kunnskapen med eksempler fra erfaring i feltet, sier universitetslektor Anne Thronsen ved Universitetet i Sørøst-Norge.

Thronsen omtales som en veteran, for hun har jobbet med å utdanne barnevernspedagoger og vernepleiere i 29 år. Det har blitt flere ansatte uten utdanning i sosialt arbeid og færre ansatte med arbeidserfaring fra feltet. Kravet om doktorgrad fører til at universitetet heller ansetter en sosiolog eller statsviter med doktorgrad enn en barnevernspedagog eller

vernepleier uten, ifølge Thronsen. Helt siden utdanningene i sosialt arbeid skjedde på egne sosialhøgskoler, har sosiologi og statsvitenskap vært viktige støttefag. Men Thronsen mener at det er når teorien knyttes til praksis, at studentenes yrkesidentitet utvikles.

– Studentene er sugne på å få det til å henge sammen. Det blir mer overlatt til dem selv når profesjonsutdanningene blir mer disiplinorientert. «Hvordan henger dette sammen med feltet, eller hvordan er det for den gruppen jeg skal jobbe med?», sier hun.

Det er her sårne som Tveøy kan være en del av løsningen.

Riina Kiik sier de står i et evig kompromiss mellom erfaring og utdanning, praksis og forskning. Foto: Elin Iversen/NTNU

Spenningsfelt

Allerede få minutter inn i sin første forelesning blir de ferske studentene på sosialt arbeid pre-

Anne Thronsen frykter at studentene blir gode akademikere, men at de ikke vet hva de skal gjøre når de kommer ut i yrket. Foto: USN

sentert for spennet mellom teori og praksis. De skal pugge regler, men også lære å bruke hodet og få verktøyene de trenger for å stå i krevende situasjoner når de kommer ut av studiene. Det viktigste er at studentene kan analysere og forstå rammene rundt det de gjør, når de kommer ut i en travel arbeidshverdag, ifølge Kleppe.

– Da trenger du et overordnet blikk. Saksbehandlingssystemet kan du alltså lære når du er ute, mens et analytisk system gjør at du kan stå i stress og vanskelige avgjørelser over lengre tid, sier hun.

Ved Senter for profesjonsstudier på Oslomet har de forsket på akademisk drift i flere tiår. Professor Jens-Christian Smeby sier at nærheten til praksisfeltet er svakere nå enn før, og må ivaretas på andre måter, men han er ikke enig i at studentene er mindre kompetente.

– Jeg kjøper ikke at studenter alltid vil høre

om praksisfeltet og hvordan det er. Det får de tidsnok rikelig med erfaring med. Det særegne med utdanning er å gi dem en annen ballast, men de må også forstå hvordan kunnskapen er relevant, sier Smeby.

Men ifølge barnevernveteranen Anne Thronsen er det ikke bare studentene som etter spør den kunnskapen. Hun sier at arbeidsplassene melder tilbake at studentene kan mangle kunnskap om hvordan teorien kan omsettes i handlinger.

– Du kan få studenter som er veldig gode til å reflektere og koble ulike kunnskapssyn, men de aner ikke hva de skal gjøre når de kommer ut i felten, sier Thronsen.

Evig dilemma

Også ved NTNUs Institutt for sosialt arbeid balanserer de mellom kravene til teoretisk

utdanning og praktisk erfaring.

– Vi har veldig mye ferdighetstrening og kommunikasjons trening i små grupper, der det også pågår skikketshetsvurdering. De jobber med holdninger og bevissthet rundt yrkesrollen. Det er ikke oppgaver som en sosiolog kan gjøre, sier instituttleder Riina Kiik.

I mange år var NTNU den eneste utdanningsinstitusjonen som kunne ta sosionomer og barnevernspedagoger hele veien til doktorgrad. Men de utdanner ikke mange nok til å fylle etterspørselen, verken hos seg eller hos de nye universitetene.

– Å ha praksiskompetanse og samtidig doktorgradskompetanse, det er veldig vanskelig å forene, da må du velge, sier Kiik og fortsetter:

– Det blir et evig kompromiss, men hvor kan vi kompromisse? Vi kan ikke bare ansette universitetslektorer, som har veldig lite forsknings tid, og vi kan ikke forvente publikasjoner fra dem.

Da må kontakten med arbeidslivet pleies på andre måter. Ved Oslomet har de funnet en mellomløsning, som er vinn-vinn for alle parter, skal vi tro dem. Det kommer vi tilbake til.

Akademisk drift

Først må vi dvele litt ved akademisering. Spørsmålet er ikke om profesjonsfagene skal bli mer teoretiske eller ikke, ifølge Thronsen. Hun har sett faget endre seg over tre tiår og sier at det

– Jeg kjøper ikke at studenter alltid vil høre om praksisfeltet.

JENS-CHRISTIAN SMEBY,
PROFESSOR VED SENTER FOR
PROFESJONSSTUDIER, OSLOMET

gradvis har kommet mer forskning om kunnskapsgrunnlaget for utførelse av yrket.

– Denne akademiseringen har vært viktig for utviklingen av faget.

Samtidig er det viktig å ivareta profesjonsbakgrunnen, mener Thronsen.

– Du kan ikke studere relasjonskompetanse hvis du ikke er ute i relasjoner. Du kan ikke teoretisere kommunikasjon hvis ikke du prater med folk med store, sammensatte kommunikasjonsvansker, sier Thronsen.

Lars Inge Terum, professor ved Senter for profesjonsstudier på Oslomet, går lenger enn Thronsen i å omfavne denne utviklingen:

– Det finnes ikke noe alternativ til det som skjer nå. Rent prinsipielt mener jeg at systematiske studier er en bedre måte å få kunnskap om feltet på enn bare å ta inn folk som har praksiserfaring.

For Terum handler det om at systematiske studier gir sikrere kunnskap om hvordan ulike tiltak virker. Ifølge ham legger erfaringskunnskapen ofte mer vekt på intensjonene enn på konsekvensene. Han er utdannet sosialarbeider, men har også doktorgrad i sosiologi og har forsket på profesjonsfagene i 40 år.

– Da jeg begynte, hadde lærerne jobbet i feltet og kom inn fordi de hadde erfaring.

Med nye krav kan det oppstå nye konflikter. Én av dem er synet på hvordan man blir en god yrkesutøver, ifølge Terum.

– Det har vært en tradisjon for å si at det å være en god barnevernspedagog eller sosialarbeider er å ha de rette verdiene, holdningene og egenskapene. Det synet står mer eller mindre i spenn mot at det er noe du kan tilegne fra utdanning, sier han.

Terums kollega, Smeby, sier at det også handler om prestisje. De med doktorgrad får forskningsfri, opprykk og høyere lønn, mens lektorene med yrkesbakgrunn står på stedet hvil i mange år og tar imot kull etter kull med nye studenter. Smeby er også kritisk til verdien av praksiserfaring når man har jobbet mange år med undervisning.

– Hvis du har vært i yrket, men ikke på 20 år, så er du ikke så oppdatert, sier Smeby.

Ifølge Smeby må universiteter og høyskoler tenke nytt om hvordan de skal sikre arbeidsrelevans når de ansatte skal ha doktorgrad.

Modig samarbeid

Nettopp slike løsninger finnes ved flere universiteter som tilbyr helse- og sosialfag, i stillinger som kombinerer jobb i undervisning og i yrkesfeltet. Det er derfor Forskerforum møter opp utenfor NAV Sagene i Oslo en morgen en halvtime før de åpner for publikum. Det var her Ann Kristin Tveøy først kom inn i under-

visningen ved Oslomet for ti år siden. I 2015 ble ordningen utvidet, og tre NAV-kontorer i Oslo fikk betalt tilsvarende en 20 prosent stilling hver for å bidra til sosionom-undervisningen. Tveøy forteller at da de først begynte samarbeidet, bar undervisningen preg av det Smeby frykter, utdaterte eksempler fra den gang de vitenskapelig ansatte selv jobbet i feltet. Tveøy har undervist i et fag der studentene skal lære å bruke faget til å følge opp saker, og hun har vist hele prosessen fra en sak kommer til NAV til brukeren får ulike ytelser. Ifølge Tveøy er studentene veldig fornøyde med å kunne spørre noen som jobber i feltet, og få oppdaterte svar.

– Slik får studentene fersk kunnskap fra feltet. Hvem henvender seg i 2020, hvordan blir sakene håndtert, hvem er dagens samarbeidspartnere? Dette endrer seg på 10–20–30 år, sier Tveøy.

Det finnes en nasjonal anbefaling om at undervisningsstedene bør ha denne typen kombinerte stillinger, men ingen regler for hvordan de skal være. Da Tveøy ble leder for et annet NAV-kontor i Oslo, laget hun en undervisningsgruppe med mange ansatte. I tillegg til at flere deltok i selve undervisningen, diskuterte de fram strukturerte læringscaser ved å kombinere faktiske saker. De ansatte ble utfordret til å analysere praksisen sin teoretisk og fikk verdifull erfaring til egne CV-er. Ifølge Tveøy var det «stas» å bli med i den gruppen, og lønnsmidlene ble brukt til felles personalseminar, også for dem som ikke var med på undervisningen.

– Når dette funket, så har det vært veldig morsomt og givende for ansatte på NAV-Nordstrand å være med på. Det var et modig samarbeid Oslomet gikk inn i, sier hun.

Tveøy mener likevel at det aller beste resultatet er effekten på universitetets ansatte. Utdaterte erfaringer har blitt oppdatert, og forskere uten bakgrunn fra sektoren har fått sektoren brakt helt inn til instituttet. Tveøy mener det har gitt en helt annen forståelse av jobben som gjøres av yrkesutøverne.

– De kan spørre oss til råds, hvordan fungerer det nå, hva bruker man ute nå, hva er vinderen? Jeg tror bare det er vinnere i dette.

Men helt så enkelt er det dessverre ikke.

Sårbart samarbeid

– Det var genialt å bruke undervisningen til opplæringen på eget kontor. Det ble en vinn-vinn-situasjon, istemmer nestleder på Institutt for sosialt arbeid, Lise Cecilie Kleppe.

Men selv om Tveøy prøvde å knytte hele kontoret til arbeidet for å ikke la alt avhenge av én person, så viser Tveøys eksempel også

– Man er ute etter folk som har den doble kompetansen, sier Jens-Christian Smeby. Foto: Oslomet

Lars Inge Terum mener forskning er en bedre kilde til kunnskap enn praksiserfaring. Foto: Oslomet

Hva gjør dere for å balansere praksiserfaring og akademiske krav?

PER-EINAR BINDER, visedekan, Det psykologiske fakultet, Universitetet i Bergen

– Noen stipendiater får veiledet praksis og klinisk spesialisering. Ansatte kan videreutvikle egen klinisk kompetanse gjennom våre klinikk, delstillinger i helseforetak eller med driftstilskudd.

NINA EMAUS, leder, Institutt for helse- og omsorgsfag, UiT Norges arktiske universitet

– Dobbel kompetanse er egentlig trippel: faglig, praktisk og pedagogisk. Få har hele bredden. Vi ser staben under ett, og når vi har god akademisk kompetanse, søker vi etter lektorer rett fra praksis. 20 av våre 200 ansatte har også bistillinger i spesialisthelsetjenesten.

ASLE HOLTE, dekan, Fakultet for lærerutdanning, kultur og idrett, Høgskolen på Vestlandet

– Med eget ph.d.-program forventer vi at flere søkere vil ha relevant profesjonsfaglig utdanning og praksis i fremtiden. Vi har også lagt til rette for kompetanseutvikling slik at flere kan søke om opprykk.

svakheter: NAV Sagene falt ut ved et lederskifte. Og de som får kontakt med universitetet og trives med undervisning, søker seg videre i den retningen. Nå har Tveøy sluttet for å ta en mastergrad, og det er usikkert om NAV Nordstrand deltar i undervisningen neste år.

Tveøy skulle ønske universitetet også holdt kontakten med arbeidslivet ved å ha ansatte i praksisperioder.

– De har ti prosent til forskning og skulle hatt like mye ute i praksis. Det hadde vært forfriskende, sier Tveøy, som foreslår at de kunne hatt med seg studenter som observatører, slik legestudenter gjør på sykehus.

Kleppe kjenner seg ikke igjen i at de ikke er nære nok praksis ved instituttet, men innrømmer at de kan bli bedre. Hun forteller at ansatte hos dem har hospitert på NAV-kontorene i inn-til seks uker.

– Det er en mulighet til økt kontakflate. Det fører også til at lærerne er mer praksisnære i sin undervisning, sier hun.

– Når det snakkes en del om at vi ikke er praksisnære nok, så kjenner jeg meg ikke helt igjen i det, men man kan jo alltid bli bedre. ■

USA

SAKSØKER FOR KORONA-STENGING

Studenter og ansatte har gått til massesøksmål med krav om å stenge University of North Carolina på nytt, skriver Inside Higher Education. Universitetet har gjenåpnet etter at det ble stengt på grunn av korona-pandemien. Søksmålet er fulgt av flere kritiske uttalelser fra ansatte, som mener universitetet utsetter ansatte og studenter for fare ved gjenåpning. Saksøkerne understreker at smittetallene er mye høyere i North Carolina nå enn da universitetet først ble stengt i mars.

SAUDI-ARABIA

Får autonomi

■ Tre saudiske universiteter skal bli tilkjent akademisk, økonomisk og administrativ autonomi, skriver Saudi Gazette. Den nye universitetsloven vil i første omgang gjelde for King Saud University, King Abdulaziz University og Imam Abdul Rahman Bin Faisal University. Statusen som autonomt universitet blir tilkjent etter en rekke kriterier og krav til høy standard som også andre universiteter kan strekke seg etter.

FOTO: DAMIEN WALMSLEY/FLICKR CC

USA

Kinesisk forsker siktet

■ En kinesisk kvinne som har oppholdt seg ved Stanford universitet som gjesteforsker, har blitt arrestert og siktet for å ha løyet om sine bånd til det kinesiske militæret, melder NBC News. Kvinnen er ikke siktet for å ha stjålet forskningsmateriale eller spionert, men for å ha løyet i en visumsøknad. Hun skal ha oppgitt at hun jobbet i det kinesiske militæret fra 2000 til 2011, mens amerikanske myndigheter nå mener å ha avdekket at hun fortsatt var tilknyttet militæret da hun søkte om innreise.

AUSTRALIA

Frykter flere oppsigelser

■ 21 000 årsverk kan gå tapt ved australske universiteter de neste seks månedene, ifølge en rapport fra Rapid Research Information Forum. Mange har allerede mistet jobben som følge av inntektsfall i koronaperioden, og det skaper også bekymringer for forskningen. Om trent 70 prosent av forskningen i Australia blir gjennomført av ansatte på midlertidige kontrakter, og disse står i størst fare for å bli oppsagt. Det anslås at rundt 7000 forskerårsverk kan bli kuttet i nær fremtid, skriver The Sydney Morning Herald.

FOTO: MICHAEL LONGMIRE/UNSPASH

HONG KONG

– Slutten på akademisk frihet

■ Universitetsstyret ved Hong Kong-universitetet har sparket en fremstående jusprofessor, Benny Tai. Avskjedigelsen skal ha sendt sjokkbølger gjennom Hong Kongs akademia, skriver University World News. Avisen skriver at innføringen av den nasjonale sikkerhetsloven 1. juli har ført til at akademikeres ytringsfrihet har blitt markant innskrenket. Tai ble sparket etter innføringen av loven for å ha vært sentral i protestbevegelsen mot kinesiske myndigheters økende kontroll over Hong Kong. – Beslutningen markerer slutten på akademisk frihet i Hong Kong, sier Tai.

INDIA

Ny universitetspolitikk

■ Indiske myndigheter har godkjent en omfattende reform av høyere utdanning som skal strekke seg fra 2020 til 2030, skriver University World News. Planen inkluderer å gå fra åtte til tre kategorier av utdanningsinstitusjoner, større institusjonell autonomi og et nytt forskningsråd. Den nye institusjonsmodellen vil gi forskningsuniversiteter, undervisningsuniversiteter og høyskoler. I tillegg innebærer reformen å utvide mulighetene utenlandske universiteter har til å etablere seg i India, noe som tidligere har møtt stor politisk motstand.

USA

Blandet nettundervisning

■ De fleste universitetene i USA legger opp til en blanding av fysisk undervisning og nettundervisning i det kommende akademiske året, skriver University World News. Ifølge en spørreundersøkelse blant 520 universiteter vil kun fem prosent av institusjonene tilby undervisning som vanlig, og rundt halyparten starter og avslutter året tidligere enn normalt. Enn så lenge er det uklart om internasjonale studenter kan delta på fysisk undervisning overhodet på grunn av innreiserestriksjoner.

FOTO: PATRICK ROBERT DOYLE/UNSPLASH

FOTO: BERND KLUTSCH/UNSPLASH

University of St
Andrews i Skottland.

FOTO: CREATIVE COMMONS/OLIVERKEEMAN

EUROPA

EU trekker Plan S-støtte

■ Det europeiske forskningsrådet ERC trekker sin støtte til Plan S ifølge en pressemelding fra ERC Scientific Council. ERC støtter arbeidet for åpen tilgang til vitenskapelige publikasjoner og prinsippene bak Plan S, men har konkludert med at Plan S går for langt. ERC viser til at Plan S vil forby publisering i hybridtidsskrifter fra nyttår. Hybridtidsskrifter kombinerer åpen tilgang med abonnementstilgang for enkelte artikler. ERC mener det legger for store hindringer i veien for unge forskere, som er avhengige av å publisere i anerkjente tidsskrift for å fremme sine karrierer.

SKOTTLAND

OMFATTENDE OVERGREPSANKLAGER

Ved University of St Andrews i Skottland har flere titalls kvinner stått frem anonymt med at de har blitt seksuelt antastet eller voldtatt på campus, rapporterer CNN. Anklagene ble fremmet på en anonym konto på Instagram med navnet «St Andrews Survivors». Kontoen deler anonymiserte historier om overgrep, inkludert mer enn 20 anklager om voldtekt. Flere av anklagene er knyttet til studentbrorskapet Alpha Epsilon Pi, som også har vært involvert i overgrepsanklager i USA.

ISRAEL

Universitetsleder trakk seg

■ Styrelederen for Israels forening for universitetsledere, professor Ron Robin, har trukket seg fra vervet, skriver avisen Haaretz. Han begrunner det blant annet med at Benjamin Netanyahu's regjering nylig byttet ut generalsekretæren for rådet for høyere utdanning. Robin mener det var gjort i et forsøk på å svekke rådets selvstendighet, og beskylder også regjeringen for å «terrorisere, svekke, sensurere og la politiske interesser diktere forskningsagendaen», som han mener er en «klar og umiddelbar fare for Israel og vår fremtid».

Både politikk og forskning bør gjenspeile vanlige folks interesser, mener eks-senterpartist og professor Nils Aarsæther.

Helt konkret

Samfunnsforsker NILS AARSÆTHER i samtale med Bår Stenvik
Foto: David Gonzalez

I 1967 kom Nils Aarsæther¹ til Bergen for å studere språkfag, med en visjon om en trygg tilværelse som gymnaslærer. Noen tilfældigheter og en politisk oppvåkning senere var han student ved det nyåpnede instituttet for sosiologi, og befant seg midt i et «sydende intellektuelt miljø» blant folk som Gudmund Hernes, Hans Skjervheim og Fredrik Barth.

– Men Ottar Brox var den som fascinerte meg mest, faglig og retorisk. Han hadde en uvanlig konkret tilnærming til teoretiske og politiske problemstillinger. Jeg skjønnte at «Ja, det er sånn jeg vil bli».

– Har du et eksempel på den konkrete tilnærmingen?

– Hans fortelling om Nord-Norge gjennom fiskerbondens tilværelse, der han beskriver det daglige strevet på jorda og havet og kampen med myndighetene. Og hvordan Arbeiderpartiet og samvirkeorganisasjonene gjennom en politisk prosess etablerte strukturer som sikra melkepris og fiskepris, og dermed mer velstand. En fantastisk fortelling om at vanlige folks interesser skulle gjenspeiles i politikken. Det skulle ikke være en kamp mellom eliter.

– Det politiske var ikke ideologi og idealer, men konkret problemløsning?

– Ja, og det vekka ei årelang interesse hos meg for institusjonalisering. Historia handla ikke om folk som på egen hånd var smarte og viste å innrette seg. Den handla om et samspill mellom vanlige folk og akademikere som etablerte legale strukturer. Mange ungdommer fra mellompartiene og venstresosialister tok poengene til Brox umiddelbart, og skjønnte at dette var en ny og antielitistisk måte å drive politikk på, forankra i strevet som folk i hele distriktsnorge drev på med.

Aarsæther presiserer at denne tilnærminga, som han selv kaller «venstrepopulisme»², var forskjellig fra SUF og «de mer revolusjonsromantiske radikale studentene». Han var selv med på å stifte Populistiske Arbeidsgrupper (PAG) i Bergen 1971, som ga ut boka *Norsk populisme*.

– Jeg husker parolen på den første veggavisa vi skrev på Sydneshaugen. SUF hadde vært der allerede og skrevet «støtt folkets kamp mot EEC». Vi hengte vår avis over den, med tittelen «Ta del i folkets kamp mot EEC». Det var en retorisk sving som skulle markere at vi ikke var akademikere

som skulle lage støtteerklæringer. Vi som akademikere skulle reise ut og lage lokallag av Folkebevegelsen mot EEC.

I 1974 dro Nils Aarsæther til det nyåpnede Universitetet i Tromsø som stipendiat. Valget var en naturlig følge av idealene.

– Vi var 17 stykker som søkte oss til Tromsø samtidig med Ottar Brox, enten i jobber ved universitetet eller andre steder. Det var naturlig å se danninga av UiT som en institusjonalisering i den politiske og aksjonistiske praksisen som hadde utspring i studentopprøret. Og Universitetet i Tromsø var vidåpent for de ideene vi sto for. Det var skrevet inn i formålet til UiT at det skulle være tverrfaglig. Det betyr at vi unnslopp styringsmulighetene til de nasjonale fagseksjonene. Det var ikke «pedagogikk», men «skoleforskning». Ikke «sosiologi», men «sosialpolitikk» og «aksjonsforskning». Alt var konkretisert i en Broxistisk ånd. Det ble også prøvd på naturfagsida: Biologi handlet ikke bare om naturprosessene, men også samspillet med menneskelige samfunn. I 70-åra hadde vi det moro og eksperimenterte mye. Men den tida tok slutt, fordi byråkratiseringa vant i 80-åra.

Aarsæther ser samtidig at eksperimenteringa hadde sine omkostninger.

– Akademia er internasjonalsert, og hvis du lager en vellykket regionalisert utviklingsmodell, så blir du ikke så interessant i de disiplin-kontrollerte foraene der fagutviklinga ellers foregår.

– Hvor ligger egentlig forskernes lojalitet, er det til det internasjonale forskerfellesskapet eller til menneskene de har rundt seg der de bor?

– Vi blir sterkt stimulert til å definere oss om et internasjonalt kunnskapsfellesskap, der idealet er å være på vandring mellom institusjoner for å utvikle seg selv og faget. Men så er det de institusjonene, da ... De er avhengige av kontinuitet, lojalitet og litt patriotisme.

Aarsæther er kritisk til idealet om «det akademiske mennesket som bruker 80 timer i uka på faget sitt og aldri har fri».

– Det er ikke forenelig med et liv som ivaretar samfunnsbygging, eller mer familiære og lokale forpliktelser. Mange av mine kolleger ofrer seg for vitenskapen. Se på Stein Rokkan, vår fremste samfunnsforsker, som brente seg fullstendig ut før han ble 60. Kostnadene ved å være toppakademiker er veldig store, først og fremst i form av kort livslengde.

– Men kan man ikke også forestille seg en samfunnskostnad, ved at alle de beste forskerne tilbringer all tid i en boble på kontoret sitt, avskåret fra lokalsamfunnet?

– Ja, men mange full-livs-forskere har kanskje ikke så gode forutsetninger for å bidra i lokalsamfunnet. Det er ikke tilfeldig hvem som blir full-livs-forskere. Men jeg er enig i at mye energi kunne være bedre fordelt. Og jeg vil tro at det gode liv for mange av oss er å være litt varierte. Samtidig som vi hele tida har glede av og profiterer på dem som ofrer seg. Uten dem ville vi ikke hatt velstands- og teknologinivået vi har i dag. Det er der Brox tok feil, samfunnet ville stått bra stille om alle var allsidige yrkeskombinasjons-folk.

Aarsæther mener det ikke finnes noen perfekte, evige løsninger for å balansere akademias forpliktelser overfor forskningen, institusjonene og allmennheten. Men han er sikker på hva som *ikke* har fungert særlig bra.

– Å samle universitet og høyskoler i ei smørje skaper bare trøbbel. Når du har innrullert sykepleierutdanninga i universitetene, og så får mangel på sykepleiere – da får du ikke rektor på Universitetet i Oslo til å blø for sykepleierutdanninga. Rektoren har helt andre ambisjoner for sin

– Å samle universitet og høyskoler i ei smørje skaper bare trøbbel.

¹ Statsviter/sosiolog og nypensjonert professor i samfunnsplanlegging og kulturforståelse ved Institutt for samfunnsvitenskap, Universitetet i Tromsø. Vinner av formidlingsprisen ved UiT, mangeårig samfunnsdebattant. Har vært engasjert i EU-kamp og politikk, blant annet som sentralstyremedlem i Senterpartiet, og skrevet og redigert en rekke bøker om samfunnsplanlegging, kommuneinstitusjonen og venstrepopulisme.

² Aarsæther betrakter venstrepopulismen som del av en norsk tradisjon for rød-grønn politikk som er «radikal og globalt orientert, men samtidig forankret i folk flest sin hverdag».

■ Koblingen til det jordnære er en linje i
det akademiske livet til Nils Aarsæther.

institusjon enn å engasjere seg for de tingene som er vitale for å holde det norske samfunnsmaskineriet i gang, men som ikke har *status of excellence*. Ved enkle grep, med å reetablere en høgskolekultur i Norge, kunne mye av dette vært løst. Men når det er sagt, vil jeg ikke tilbake til at høgskolene skal være rene undervisningsfabrikker. Det skal være forskning der også, men som er tilpassa de arbeidsoppgavene som profesjonene trenger.

Aarsæther har selv engasjert seg for universitetets produksjon av opplyste borgere.

– Vi sier ofte at det fremste målet for universitetenes utdanningspraksis er å produsere doktorgradskarakter. Og de er ofte så spesialiserte at de nesten ikke er brukbare utenfor sitt spesialfelt. Mange av dem har ikke ervervet den generalistorienteringa som er nødvendig for nesten enhver yrkessituasjon unntatt spissforskninga. Jeg mener at den enkelte forskeren skal kunne eksellere i sitt felt, og samtidig kunne være samfunnsinteressert og kunne oversette eller delta i samfunnsutviklinga. Jeg har kjempa mange ganger for at allmenretta publisering skal telle like mye som nivå 1 og nivå 2 – og tapt grundig hver gang.

– I en e-post i forkant av dette intervjuet nevnte du som mulig tema «aktivist- og partirolla (1995–2015)». Det er jo veldig praktisk med intervjuobjekter som har ferdige overskrifter til sitt eget liv, inkludert årstall. Hva var disse tjue åra?

– Det var en fase der jeg tenkte at du skal ikke bare fortelle makta hva den skal gjøre, du skal sjøl prøve å bli en del av makta.

– Hva skjedde i 1995?

– I 1995 var vi ferdige med EU-kampen, og jeg hadde vandret inn og ut av mange partimiljø som leder av Troms Nei til EU. Etterpå tenkte jeg det var lurt å gjøre seg gjeldende blant dem som tar imot inputen fra aktivistene. Jeg snakket med Dag Seierstad og Stein Ørnhøi, de to klokeste politiske rådgiverne jeg kom i kontakt med, og spurte hvilket parti jeg burde melde meg inn i. Begge de to – som var tidligere stiftere av Sosialistisk Folkeparti – sa «Senterpartiet».

– Var det med bakgrunn i ideologi eller strategi?

– Jeg tror det var Seierstad som sa: «Slike professorer som deg, de går det tolv av på dusinet i SV.» Så det var strategisk.

– Hvordan har det vært å leve som akademisk senterpartist, det er jo en utsatt minoritet?

– I 95 fortalte jeg statsviteren Henry Valen at jeg hadde blitt med i Senterpartiet. Han sa: «Nå har du driti på draget.» Andre kunne ergre seg en hel dag over meg uten å si noe. Jeg husker en gang jeg hadde vært på et møte med statsvitere i Oslo, og da vi skulle utover til Gardermoen etterpå, dukket spørsmålet opp om hvorvidt det var best å ta bussen eller flytoget. Da var det en som sa stille: «For deg er det vel hest og kjerre.»

Aarsæther meldte seg ut av Sp i forbindelse med konflikten rundt Liv Signe Navarsetes avgang som partileder.

– I dag har populisme og antielitisme blitt brukt for å forklare sosial uro over hele verden, og Norge har gått gjennom et «distriktsopprør». Akademikere og SV-ere er i dag under angrep i mange «folkelige fora» som ser universitetene som et arnested for kulturmarxistiske teorier og eliter som vil innføre vindkraft og rovdryvern over hodet på lokalbefolkninga. Du er jo både eks-senterpartist, akademiker og populist ...

– Venstrepopulist!

– ... så har du noen løsning på hele den floka?

– Det ble et helvete blant mine kollegaer, som mente jeg var undertrykkende og religionsfiendtlig.

■ Som venstrepopulist i 1970-åra ville Nils Aarsæther at akademikere skulle reise ut og lage lokallag av Folkebevegelsen mot EEC.

– Jeg tenker at jordnære utgangspunkt er ei grei rettesnor. Ta den siste store nasjonale debatten jeg var involvert i, for snart ti år sida, om nikab-bruk ved universiteta³. Der gjorde jeg det til et poeng at jeg ville se ansiktet på den studenten som jeg veileder. Det er ikke verre enn det. Det ble et helvete blant mine kollegaer, som mente jeg var undertrykkende og religionsfiendtlig. Men det handler ikke om islam – jeg vil bare ha en skikkelig, åpen kommunikasjon. Jeg brukte min Habermas og sa at vi måtte etablere åpne kommunikasjonsfellesskap.

– Du brukte din Habermas uten å snakke om Habermas, men heller om den konkrete klasseromssituasjonen?

– Ja, jeg oversatte Habermas til vanlig folkeskikk. Det er et fellestrekk ved mange gode akademiske teorier at de lar seg oversette til noe enkelt og konkret. Teorien om «sosial kapital», som jeg har svermet for, den handler om betydningen av å gå på møter i organisasjonslivet, og om at samfunn der folk går på møter i organisasjonslivet, de blir aldri dårlige samfunn. Og at når USA har blitt et dårlig samfunn, er det fordi folk har slutta å gå

³ I 2012 ble det nasjonal debatt da Aarsæther nektet en student å møte med nikab i forelesningen sin (studenten og han hadde avtalt at hun kunne få forelesningsnotatene hans i stedet). Aarsæther ble beskyldt for intoleranse, og svarte med å true med å si opp hvis han ikke fikk se ansiktene til studentene sine. Studenten gjennomførte faget og har senere hatt deltidsjobb ved universitetet.

på møter i organisasjonslivet. Det er gjennomgående i tenkinga mi: Det finnes som oftest enkle løsninger som folk forstår fornuften i.

– **Har akademikere tyngre for å oppfatte det enkle og konkrete?**

– Det er interessant å se at Senterpartiet og SV er veldig like i politikken, det er nesten ikke forskjeller i partiprogrammene. Men det ene rekrutterer bønder, mens det andre rekrutterer universitetslærere og akademikere, og partiene blir forskjellig av den grunn.

– **Hvorfor blir det sånn?**

– Fordi de norske partiene er vokst fram på bakgrunn av interessegrupper. Og så kom det to partier som frikobla seg, nemlig Venstre og SV. Det er en affinitet mellom de to partiene: De har fritenkere og bekymrer seg ikke veldig for om værforholdene gjør det vanskelig for meg å få inntekten min i morra. Eller om prisen på aluminium gjør at jeg kanskje blir permittert i morra. SV-ere og venstrefolk lever i en verden der dette med å skaffe inntekt til morgendagen ikke er fremtredende. Og det gjør noe med tankens frihet. I Senterpartiet lærte jeg at «nå må vi faen meg holde sammen her, vi må ikke tenke høyt».

⁴ Hvert ungdomskull er på rundt 60 000 gutter og jenter, men Forsvaret har plass til bare rundt 8000 av dem. Aarsæther foreslår at de resterende i stedet gjennomgår to måneders opplæring og ti måneders praksis i samfunnets tjeneste på et ufaglært nivå. I sommer har Toppe relansert ideen som en «helsevernplikt».

– **Men har det enkle og konkrete bedre levekår i politikken?**

– Jeg prøvde en del ting som jeg trodde var fornuftige og Broxistisk inspirerte forslag i Senterpartiet. Noen gikk litt inn, og noen ble bare lagt til side. Hvis man stiller vanlige naive spørsmål ved hensiktsmessigheten ved liberaliseringa og fusjoneringa, da går gardina ned. Men jeg ser til min store glede at forslaget jeg og Kjersti Toppe (stortingsrepresentant fra Sp, red.anm.) kom med i 2013 om obligatorisk samfunnstjeneste for dem som ikke tar militæret – det har blitt en del av debatten de siste dagene.⁴ Tenk deg 50 000 unge mennesker i året til disposisjon for ufaglært støttevirksomhet i førstelinja innenfor pedagogikk, helse, eldreomsorg? Mange ungdommer har aldri vært inne på en sjukeheim, og mange flere må få dele erfaringa fra de delene av arbeidslivet som ikke er artig. Det gjør noe med hele samfunnet om vi får til en slik sirkulasjon.

– **Det er interessant, fordi i et slikt samfunn vil jo også enhver akademiker ha med seg praktisk erfaring fra førstelinja.**

– Ja, det er sikkert ikke Kjersti Toppe og Nils Aarsæther som står bak det forslaget egentlig, men Mao Tse-Tung.

– **Haha!**

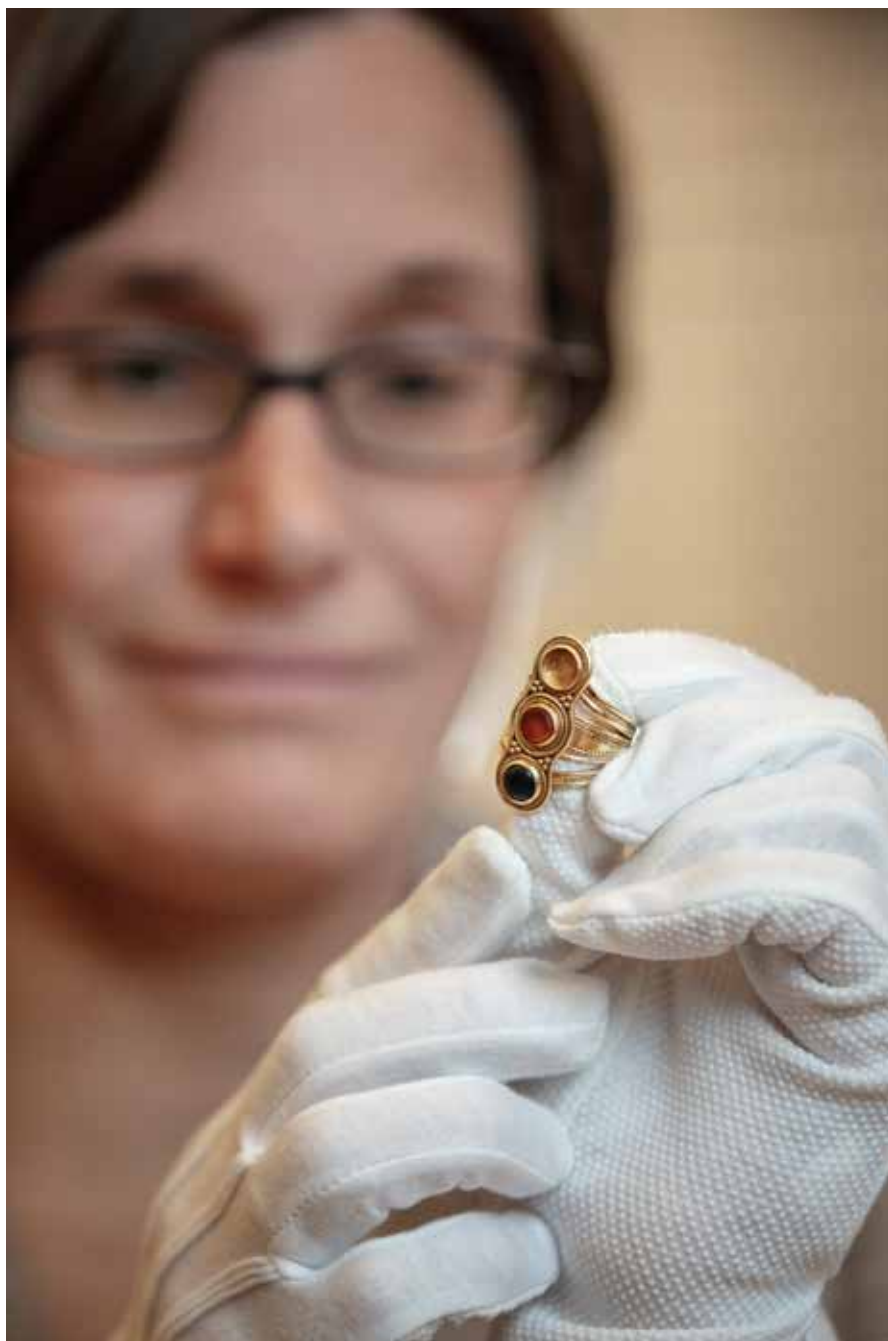
– Selv om jeg var heftig motstander av SUF-ml, hadde jeg jo veldig sans for grunntonen i Mao sin ideologi når det gjaldt å nærme seg folket, og at alle måtte ha tjeneste der ute. ■

Aha-opplevelinga

Kvifor vart mange liknande metallfunn gjorde på stader med same namn? Birgit Maixner fekk ein idé.

AV JOHANNE LANDSVERK

↑ Denne ringen frå romersk jernalder som vart funnen i området ved Sem i Verdal, vitnar om rikdom og kontakt med fjerne strøk. Foto: Geir Mogen

- FORSKAR:** Birgit Maixner, førsteamanuensis og samlingsleiar for dei kulturhistoriske samlingane ved NTNU Vitskapsmuseet
- PROSJEKT:** «Sæheimr: Just a Settlement by the Sea? Dating, Naming Motivation and Function of an Iron Age Maritime Place Name in Scandinavia»
- METODE:** tverrfagleg metode med kulturhistorisk utgangspunkt i arkeologi, historie og namnegransking
- UUNNVERLEG VERKTØY:** samlingsdatabasar for arkeologiske funn, digitale register over kulturminne, digitale kart

↑ Desse funna frå Sem i Buskerud som fortel om handelsaktivitet i jernalderen, inspirerte Birgit Maixner til å finne ut meir om funnstaden. Foto: Birgit Maixner/UiO

Det var i 2014 det hende. Birgit Maixner heldt på med å registrere metallsøkarfunn som nyleg hadde kome inn til Kulturhistorisk museum i Oslo. Då la ho merke til at blant dei innkomne funna var fleire gjenstandar frå stader med same namn: Sem ved Hokksund, Sem ved Tønsberg og Sem på Nøtterøy.

– Mange av funna var typiske for handelsaktivitet og produksjon frå jernalderen, blant anna vektlodd, hakksølv, myntar og produksjonsavfall. Og plutsleg fekk eg ein sterk assosiasjon om at det kunne vere ein samanheng mellom stadnamnet Sem og funksjonar knytte til maritim handel, seier Maixner. Ho har doktorgrad i arkeologi, og har dei siste åra vore leiar for dei kulturhistoriske samlingane ved NTNU Vitskapsmuseet.

Då Forskerforum ringer, fortel ho gjerne om hendinga som vart starten på jakta etter liknande stadnamn i Skandinavia, og som no er presentert i artikkelen «Sæheimr: Just a Settlement by the Sea? Dating, Naming Motivation and Function of an Iron Age Maritime Place Name in Scandinavia».

– Eg har alltid likt å registrere «clause» kulturminne, som blir leverte inn til musea av private finnarar. Mange synest dette arbeidet er kjedelig, men mykje av materialet som er funne med metallsøkar, er veldig spennande. Og av og til kan ein få veldig gode idear!

Berre busetting ved sjøen?

Namnet Sem stammar frå det gammalnorske Sæheimr, og er sett saman av sæ = sjøen og heimr = heim.

– For stadnamnforskarar er namnet Sæheimr rett og slett ei busetting ved ein sjø. Men eg var sikker på at namnet måtte gøyme mykje meir, seier Maixner.

Ifølgje stadnamnforskarane kan namn som endar på -heim, truleg daterast til romersk jernalder (ca. 0–400 e.Kr.) og folkevandringstida (ca. 400–550 e.Kr.). For å finne ut meir om namnet Sæheimr, måtte ho kartlegge nærare.

Ho fann fram til 54 stader i Noreg, Danmark og Sverige med ulike namnevariantar av Sæheimr, som Sørheim, Sæheim, Sem, Semb, Säm, Seim, Seime, Seem, Siem, Siim, Sim eller Søm. I Noreg fann ho dei fleste namna på Austlandet, rundt Trondheimsfjorden og på Vestlandet. I Danmark var namnet meir spreidd utover store delar av landet, men i Sverige var namnet konsentrert til nokre område i vest-Sverige.

For å finne ut kvar desse stadene låg i landskapet i jernalderen, måtte Maixner undersøke topografien med tanke på landheving. Gjennom Sveriges geologiska undersökning fekk ho tilgang til eit dataprogram der ein kan simulere korleis landskapet har endra seg i løpet av fleire tusen år. Eitt eksempel fann ho i Bohuslän i Vest-Sverige, der staden Säm ligg fleire kilometer frå fjorden. Men i jernalderen var avstanden til vatnet mindre.

– Om ein går langt tilbake i tid, kan ein sjå ei smal stripe av vatn som gjekk innover i landskapet, og som ikkje er der lenger. Då gjev det meining at stader med dette namnet kan ligge fleire kilometer inn i landet i dag, seier ho.

Interessert i stadnamn i Noreg

Maixner kjem opphavleg frå Tyskland og studerte arkeologi i Kiel. Ho skreiv både master- og doktorgradsavhandling om metallsmykke frå vikingtida, og interessa for skandinavisk arkeologi førte henne til Uppsala og Oslo på studieopphald.

– Men det var først etter at eg flytta til Noreg i 2009, at eg vart interessert i stadnamn. Kvar gong vi fekk inn eit funn i samlinga ved Kulturhistorisk museum, sjekka eg kvar i landskapet

gjenstanden var funnen.

Ho har vore særleg oppteken av det stadnamnforskarane kallar mønsternamngjeving.

– Det vil seie at visse kombinasjonar av stadnamn stadig går igjen og dannar dei same mønstra. I jernalderen var ulike samfunnsfunksjonar innanfor eit busettingsområde gjerne spreidd i landskapet. Ein kan samanlikne dette med ein moderne by eller kommune, der for eksempel rådhus, skule og sjukeheim inngår som heilt sentrale, namngjevne element. I jernalderlandskap ser vi dette ved stadnamn som Hov, Lund eller Berg, som kan ha vore uttrykk for kvar verdsleg og religiøs makt, kultfunksjonar og forsvar var lokaliserte. Tidlegare har ikkje stadnamnforskarar knytt namnet Sæheimr til mønsternamngjeving i jernalderen, fortel Maixner.

I utkanten av maktsenter

Men etter ei omfattande kartlegging fann Maixner ut at også busettingar med namn som er avleidde av Sæheimr, følgjer eit fast mønster.

– Alle stadene ligg i maritime miljø, slik namnet tilseier, men aldri ved den opne kysten der ein kunne bli utsett for overfall og angrep. Dei ligg tilbaketrekte ved strategisk viktige vassdrag, gjerne på ei høgd og ofte ved utløpet av ein sjø.

Områda rundt Tønsberg, Hokksund og på Nøtterøy, der dei nemnde metallfunna dukka opp, er kjende for å ha vore svært rike distrikt i jernalderen og vikingtida. Dette var område med stor økonomisk makt, og Maixner har difor ein teori:

– Eg trur at stader med variantar av namnet, som Sem, Säm eller Siem, har lege i utkanten av eit maktsentrum, der båtane kunne gå inn til

– Gjennom metallfunn gjorde av privatpersonar har vi fått kjennskap til ein heilt ny kategori kulturminne.

BIRGIT MAIXNER

land. Arkeologiske funn fortel om maritim handel, byting av varer og produksjon av handverk. Funna viser at folk har hatt tilgang til varer frå område langt unna, blant anna frå kontinentet, fortel ho.

Håpar på bevis i Trøndelag

Maixner undersøkte også sammenhengen mellom disse plassene og romanske kyrkjer frå mellomalderen, som gjerne er plasserte i tilknytning til sentrale handelsplassar.

– Truleg har handelsaktiviteten på desse stadenene strekt seg inn i vikingtida. Når det gjeld handel, er det særleg vikingtida som er forska på i Noreg. Vi har fleire kjende stadnamn frå vikingtida knytte til handelsstader, som til dømes Kaupang. Men vi har ikkje mykje kunnskap om hundreåra før.

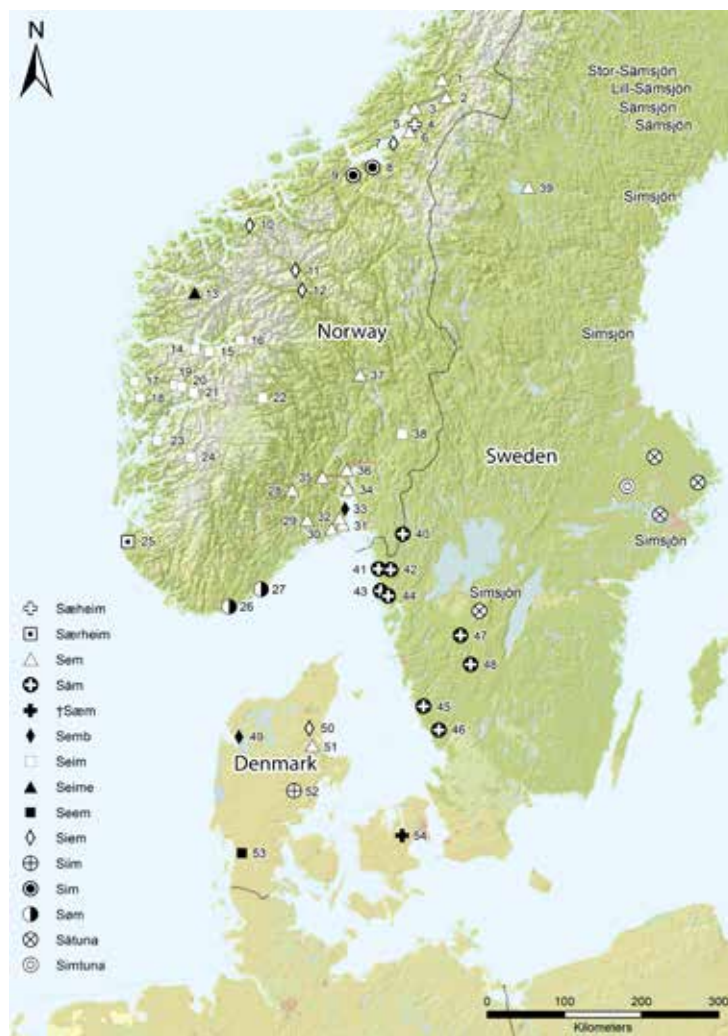
Ho har funne ut at ein tredjedel av stadene med namnet Sæheimr i Skandinavia var busettingar knytte til kjende plassar der administrative, økonomiske og religiøse funksjoner var samla i jernalderen.

I forskinga bygger ho særleg på funn frå Sæheimr-stader på Austlandet, men også frå området rundt Ribe i Danmark.

– I Seem ved Ribe såg eg det same mønsteret i organiseringa av landskapet, og den staden er veldig godt undersøkt av amatørarkeologar med metalldetektorar.

For å få endå sterkare bevis for funna har Maixner eit ønske om å gjennomføre feltarbeid i Trøndelag.

– Eg har sett meg ut eit område med namnet Sem ved Hyllbukta nord for Verdal. Der er eg ganske sikker på at eg vil finne ein slik «anløpsplass» for båtar utanfor eit sentrum. Om teorien min stemmer, vil det kunne setje stadnamnet Sæheimr inn i eit nytt perspektiv, meiner ho. ■

↑ Oversikt over plassering av stadnamna Sæheimr, Sätuna og Simtuna i Skandinavia. Data: Birgit Maixner Illustrasjon: Magnar Mojaren Gran

– Uheldig at miljøet er bygd ned

Birgit Maixner har hatt kontakt med stadnamneksperter underveis i arbeidet, både ved Kartverket og ved Universitetsbiblioteket i Bergen.

– Det finst eit stort potensial for tverrfagleg forskning på stadnamn, og det er svært uheldig at miljøet for stadnamnforskning er bygd ned i Noreg. Det finst ikkje lenger éi einaste vitskapleg stilling innanfor stadnamnforskning ved norske universitet. Etter det eg kjenner til, er det berre éi stipendiatstilling ved Universitetet i Bergen. Tendensen er den same i Danmark og Sverige, sjølv om situasjonen der ikkje er så alvorleg.

I arbeidet sitt har Maixner brukt digitale samlingsdatabaser for kulturminne, databankar for stadnamn og digitale kart.

– Landa i Skandinavia har svært ulike forvaltningssystem og også ulike databasar, så det var tidkrevjande å skulle undersøke funksjonen til stadnamnet Sæheimr over heile Skandinavia. I Danmark måtte eg vende meg til kvart enkelt museum. Men i Noreg er vi så heldige at vi har ein felles database for alle universitetsmusea, og der er vi leiande i europeisk samanheng.

Metallfunn gjev nytt bilete

Først i dei seinare åra er det blitt vanleg i Noreg å bruke metallde-
tektor som ein metode i samband med utgravingar. Fram til om lag
2010 var det heller ikkje så mange privatpersonar som gjekk rundt
med metalldetektor på leiting etter interessante funn. Men dei siste
ti åra har dette endra seg.

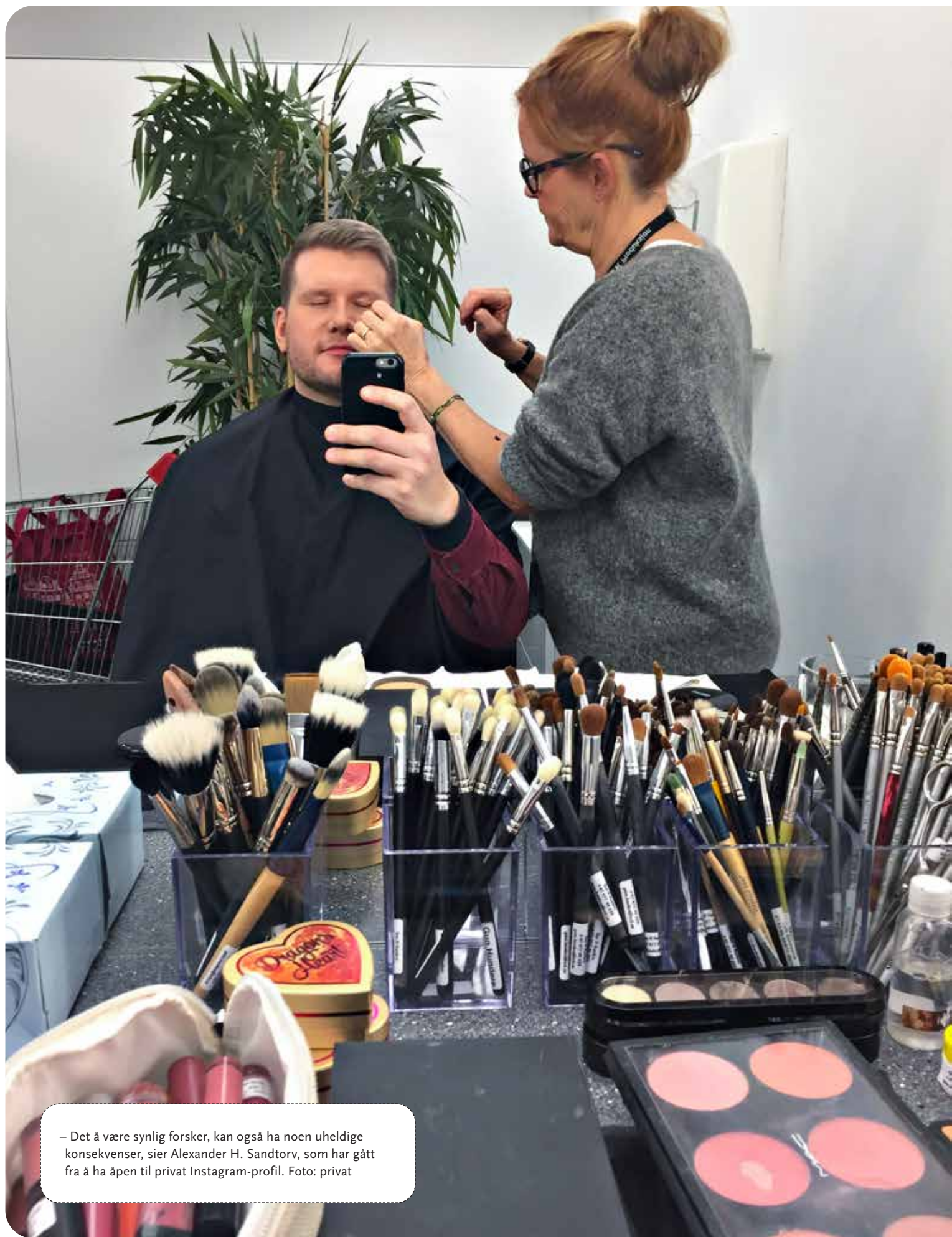
– Vi har sett ei veksande interesse for å bruke metalldetektor blant privatpersonar i Noreg, og metallsøkarfunna har begynt å strøyme inn til universitetsmusea. Mykje av materialet som kjem inn, er kjempespennande, fordi det vanlegvis ikkje blir fanga opp i utgravingar. Desse funna kjem frå andre plassar, ofte frå jordbruksområde med plogd mark, fortel Maixner.

Ho seier at arkeologane har visst svært lite om handelsplassar frå jernalderen.

– Men gjennom metallfunn gjort av privatpersonar har vi fått kjennskap til ein heilt ny kategori kulturminne. Eg trur at mange som driv med metallsøk, har vore med på å teikne eit heilt anna og ukjent bilete av den eldre jernalderen i Noreg, seier ho.

– Eg har alltid likt å registrere «lause» kulturminne som blir leverte inn til musea av private finnarar, seier Birgit Maixner. Foto: Geir Mogen

– Det å være synlig forsker, kan også ha noen uheldige konsekvenser, sier Alexander H. Sandtorv, som har gått fra å ha åpen til privat Instagram-profil. Foto: privat

Et kjempennettverk rett i lomma

Mange akademikere bruker sosiale medier som formidlingsarena. Er forskere nødt til å dele og poste for å nå ut?

AV LINA CHRISTENSEN

Utgangspunktet har jeg vært skeptisk til sosiale medier siden tidlig på 2000-tallet. Jeg er ikke på Facebook eller andre plattformer, men i 2018 fant jeg ut at jeg trengte en arena for å få ut informasjon, sier Jon Christian F. Nordrum, førsteamanuensis ved Institutt for offentlig rett ved Universitetet i Oslo (UiO).

Dermed ble han aktiv på Twitter, og kunne i august 2020 skryte av 1803 følgere.

– Så jeg gikk litt motstrebende inn i Twitter-universet. Det er nyttig for å komme i kontakt

med ulike personer og fagmiljøer og for å få ut det som skjer på universitetet, sier han og understreker at hans tilstedeværelse på Twitter kun er profesjonell.

– Mange av disse tingene har vært aha-opplevelser, jeg hadde ingen anelse om hvordan det fungerte. I løpet av en dag eller to får man vite om en artikkel er publisert eller om det har skjedd en viktig rettsavgjørelse et annet sted i verden. Det er lettere å holde seg orientert om hva som skjer. Forskningen blir på sett og vis mer effektiv, sier han.

Rask fagfelleevaluering

Det var Rani Lill Anjum, forsker i filosofi ved NMBU, som inspirerte Nordrum til å begi seg ut på det sosiale mediet. Hun har vært aktiv på Twitter siden 2009, der hun særlig har gjort seg bemerket med en liste over akademiske filosofer. Listen teller for tiden rundt 3800 personer og kan forklares som en slags oppsamling av profilene til profilerte filosofiforskere. Det er nettopp nettverksbygging som gjør Twitter nyttig for Anjum.

– Jeg jobber på et universitet som ikke har noe filosofifinstitutt. Jeg kunne vært veldig isolert faglig, men jeg er ikke isolert i det hele tatt. Jeg følger flere tusen filosofer. Du får et kjempennettverk rett i lomma.

Hun utdyper sin entusiasme:

– Vi har tvitret underveis for hvert kapittel i forbindelse med alle bøkene jeg har vært med på å skrive. Det gjør at når boka kommer ut, så har folk visst om den i lang tid. Etter at vi ga ut den første boka, som vi hadde tvitret om i et år, ble førsteopplaget utsolgt innen 14 dager. Folk gir tilbakemeldinger, forteller hva de driver med, og sier hva vi bør lese. Du får umiddelbar fagfelleevaluering, sier Anjum.

Naturlig stor i kjeften

«Scientist, feminist, wife, mom, in random order.» Slik presenterer Dorothy Dankel, fiskeriforsker ved Universitetet i Bergen (UiB), seg selv på Twitter. Dankel bruker sosiale medier strategisk for å formidle forskningsprosjekter.

Hun er særlig begeistret for emneknaggen.

– Jeg er bevisst på å ikke lage egne Twitter-kontoer til nye forskningsprosjekter, slik mange gjør. I stedet lager vi en emneknagg, slik at folk kan se diversiteten i prosjektene. For meg som prosjektleder er det bortkastet tid å gjemme seg bak en logo på sosiale medier, vi får mer valuta for det hvis vi tvitrer under eget navn. Og hva skal jeg gjøre med alle de kule tvitringene på prosjektkontoene etter at prosjektet er slutt etter to til tre år? spør hun retorisk.

– Nå kan jeg vanskelig se for meg hvordan jeg skulle få gjort jobben min uten sosiale medier, sier Jon Christian F. Nordrum.

– Da jeg fikk mitt første store forskningsprosjekt, så fortalte jeg det først på Twitter, sier Rani Lill Anjum. Foto: NMBU

– Jeg er fra USA, og jeg bor i Bergen.
Jeg er stor i kjeften av natur.
Foto: Jens Helleland Ådnanes

– Jeg vil nyansere forskerrollen, og vise at vi faktisk er personer, ikke bare mekaniske analytikere, sier Alexander H. Sandtorv. Foto: John Trygve Tollefsen

– Men er det ikke litt kleint å poste alt man driver med?

– Jeg er fra USA, og jeg bor i Bergen. Jeg er stor i kjeften av natur. Det er stor konkurranse om penger, det er forskningsverdenen på godt og vondt. Man kan komme lenger i akademia i dag hvis man har evnen til å promotere egen forskning på en positiv måte. Jeg føler ikke at det er skryt. Jeg er avhengig av at andre legger ut papere, ellers ser jeg det ikke, sier Dankel.

– Jeg poster ikke noe om hvilket fotballag jeg heier på, eller hvilken musikk jeg hører på.

JON CHRISTIAN F. NORDRUM

Lett å bli selvbevisst

Brita Ytre-Arne er professor i medievitenskap ved UiB og kan fortelle mer om fordelene og ulempene med sosiale medier. For øyeblikket forsker hun på digital frakobling, informasjonsoverflod og dilemmaene som kan oppstå ved å være på sosiale medier.

– Sosiale medier er fint for å promotere egen forskning og til å bygge nettverk. Man kan følge norske og internasjonale forskere på eget felt. Det finnes en del diskusjonstråder og emneknagger knyttet til akademia og det å være forsker. Selv med relativt få følgere kan man nå viktige personer i fagfeltet sitt, sier Ytre-Arne.

Hun forteller imidlertid at trykket fra digitale medier kan oppleves som masete og distraherende for mange.

– Det er lett å bli selvbevisst. Det vi finner i mange sosiale medier-studier, er at folk synes det er vanskelig å vite hvordan de skal opptre. Man vil gjerne bruke Facebook, men man vil ikke være irriterende. Forskere ligner på andre mediebrukere. De må som alle andre finne ut hvordan de kan kommunisere uten å bli en sånn som deler for mye, skryter for mye, eller poster uten å forstå konteksten.

Jon Christian F. Nordrum, som til slutt

overvant sin sosiale medier-skepsis, utdyper bakgrunnen for sin opprinnelige aversjon:

– Jeg er introvert og liker ikke å bli eksponert. Jeg hadde også mange prinsipielle innvendinger av privat karakter, i tillegg var jeg skeptisk til at offentlig ansatte skulle være der, og til at offentligheten skulle forvaltes av private selskaper.

Viktig informasjonskanal

– Men dette går tilbake til 2006–2007 og er en diskusjon som få bryr seg som i dag. Det jeg fant ut, er at Twitter lar deg eksponere deg slik du vil. Du kan velge hvor mye du skal dele fra ditt liv, sier han.

Ytre-Arne istemmer og viser til et grunnleggende funn i forskningen på sosiale medier.

– Det er lett å bli opphengt i det å være aktiv, at man skal dele og poste. Men sosiale medier er også viktig for å få informasjon inn. Det handler ikke nødvendigvis bare om å produsere innhold selv, det er også verdifullt for å plukke opp interessante artikler fra andre.

Hun tror mange akademikere har utbytte av å delta i sosiale medier, men ikke at det er noe alle må gjøre:

– Noen er gode på formidling i tradisjonelle medier, og noen er gode undervisere, sier hun.

– Man kan komme lenger i akademisk i dag hvis man har evnen til å promotere egen forskning på en positiv måte, sier Dorothy Dankel.
Foto: Thor Brødreskift

Selfie fra sminkestolen

I dag ville ikke Jon Christian F. Nordrum klart seg uten den digitale interaksjonen med studenter og medforskere.

– Nå kan jeg vanskelig se for meg hvordan jeg skulle få gjort jobben min uten sosiale medier. Ettersom jeg driver med undervisningsinnova-

sjon og er prosjektleder, så er jeg avhengig av å nå ut. Men studentene er ikke så veldig mye til stede på Twitter, så jeg må finne ut av hvor de er, om det er Instagram, Snapchat eller andre arenaer. Dette kan jeg ingenting om, men hvis jeg skal nå dem, så er det mulig at jeg må orientere meg der. Ikke som meg selv, men en konto som

jeg kan drive sammen med kollegaer, sier han.

Da kan kanskje kjemiker og førsteamanuensis ved UiO, Alexander H. Sandtorv være behjelpelig. Da han skulle gjeste tv-programmet Praktisk info med Jon Almaas, for å svare på spørsmålet «Blir huden blekere hvis du bader i basseng?» postet han en selfie fra sminkestolen før sending – en typisk Sandtorv-måte å gjøre det på.

– Hvis jeg har vært med i et program som kan være interessant for yngre mennesker å se, så legger jeg ut en «story», som er et bilde som er tilgjengelig i 24 timer. Da legger jeg ut hva jeg har gjort og ment. Jeg byr litt på meg selv, og er litt personlig. Jeg vil ikke at det skal være så grått og kjedelig, sier han, og bekrefter at det er lettere å nå studenter på Instagram enn på Twitter eller Facebook.

– Viktig å vise forskerrollen

Den personlige eksponeringen har imidlertid ført til en del uønskede henvendelser, noe Sandtorv har fortalt om i Khrono. I sommer postet Sandtorv en rekke Twitter-meldinger, der han fortalte om hvorfor han har sett seg nødt til å lukke profilene sine på sosiale medier.

– Det er ingen big deal: Jeg gått fra å ha en profil som er synlig for alle til at de må følge meg for å kunne lese det jeg poster. Jeg gjør alt på akkurat samme måte som før, men forskjellen er at jeg nå har mer kontroll på hvem som kan se ting, sier Sandtorv, som etterspør mer oppmerksomhet om kostnaden ved å være en offentlig forskningsformidler.

Selv bruker han ikke bare sosiale medier til å promotere egne forskningsresultater, men også til å formidle selve forskeryrket. Med det ønsker han å nyansere forskerrollen – å vise at forskere også er vanlige mennesker.

– Det er mange som tenker på sosiale medier som et sted for forskningsformidling, der de deler resultater og nye artikler. Men for meg er det også viktig å vise forskerrollen. Mange vet ikke hva det vil si å være forsker og hvordan forskere jobber. Det er en ekstrovert aktivitet, da blir nettverk litt sekundært for meg, sier han.

Klasseskille i kunnskap

Sandtorv fortsetter:

– Den kjemiske forskningen vi utfører, er det få andre som forstår eller kan. Det er en tydelig dissonans, nesten et klasseskille i kunnskap. Jeg ble bevisst på dette allerede tidlig i bachelorgraden.

Selv om han har innført noen restriksjoner for sin tilstedeværelse på sosiale medier, har han ingen planer om å slutte å dele personlige «stories» fra forskerhverdagen.

– Jeg har ikke tenkt å endre min tilnærming ved å formidle mindre eller å bli mindre personlig. Jeg gjør nesten mer av det, siden jeg synes det er så viktig. Men samtidig må jeg være litt realistisk, sier han.

Og for dem som ikke fikk med seg Sandtorvs besøk hos Jon Almaas: Nei, huden blir ikke blekere når du bader i basseng. ■

– Mange Facebook-brukere har en blandet venneliste, med en del personlige kontakter. På Twitter er det enklere å opprettholde en mer rendyrket forskerprofil, sier Brita Ytre-Arne.
Foto: Yin Sigve Mæland

A circular inset image showing the New York Times building at night. The building's facade is illuminated, and the "The New York Times" logo is visible on the upper part of the building. The image is framed within a circular border.

- a) Ved Nordnorsk kunstmuseum
- b) Jeremy Bentham
- c) Jeremy Irons
- d) Keir Starmer
- e) Ein klagesong (etter den bibelske profeten Jeremias)

TONER SKRÅNING

Medlemsnummer i Forskerforbundet: 40066458

STILLING: rådgiver i studenttjenester, Høgskolen i Østfold

UTDANNING: nesten ferdig hovedfag i samfunnsøkonomi, straks ferdig med master i karriereveiledning, utdannet lærer

KARRIEREMÅL: å tette gapet mellom utdanningssystemet og arbeidslivet

Tankene flyter best i vann

– Hva jobber du med akkurat nå?

– Sann som studiestart i år har blitt, jobber jeg med tilrettelegging for studenter i en undervisningssituasjon vi knapt kjenner. Det utløser helt nye problemstillinger. Smalere rammer for å komme gjennom studier gjør at flere potensielt havner på utsiden. Folk er veldig bekymret for hvordan høsten skal bli.

– Hvor tenker du best?

– Jeg tenker aller best når jeg er i vann. I dusjen eller når jeg tar et kveldsbad. Det er akkurat som om tankene flyter med vannet. Hvis hjemmekontoret kunne vært i et badekar, da hadde jeg vært fornøyd.

– Hva har du lært av pandemien?

– Jeg har tatt noen sjumilsskritt i digital kompetanse. Digitale verktøy kan brukes slik at folk kommer nærmere hverandre.

– Hva skal til for å bli god i ditt fag?

– Man må ha noen egenskaper knyttet

til ydmykhet, empati og respekt for menneskers ulike utgangspunkt, og inngående kunnskap om arbeidslivet og framtidsperspektiver.

– Når logger du av om kvelden?

– Jeg er avlogget etter klokken 20, for kommer det en e-post etter arbeidstid, så er jeg nysgjerrig og må inn og se.

– Hva karakteriserer arbeidsplassen din?

– Jeg har eget kontor, det er det aller viktigste for dem jeg er der for, altså studentene. Det kunne alltid vært litt ryddigere. Og så har jeg ikke et eneste visdomsord, ingen lapper med *carpe diem*.

– Hvis du kunne ha tilbragt ett år ved en annen institusjon hvor som helst i verden, hvilken ville du ha valgt?

– Jeg er veldig nysgjerrig på det finske utdanningssystemet, så jeg ville vært ved et finsk lærested.

– Hvis du måtte ha valgt et annet fagfelt, hva ville du ha falt ned på?

– Gartner eller samfunnsplanlegger.

– Hva ville du ha gjort om du var forsknings- og høyere utdanningsminister?

– Jeg ville gjort noe med studiefinansieringen, for sakte, men sikkert har det blitt slik at de som kan få hjelp fra familien, får helt andre betingelser enn de som må greie seg på studielånet. Utdanning er ikke lenger et gode som alle får tilgang til.

– Hva vil du lese mer om i Forskerforum?

– Jeg synes Forskerforum er veldig bra som det er.

♦♦ AV JULIA LOGE

PhD Comics

WWW.PHDCOMICS.COM

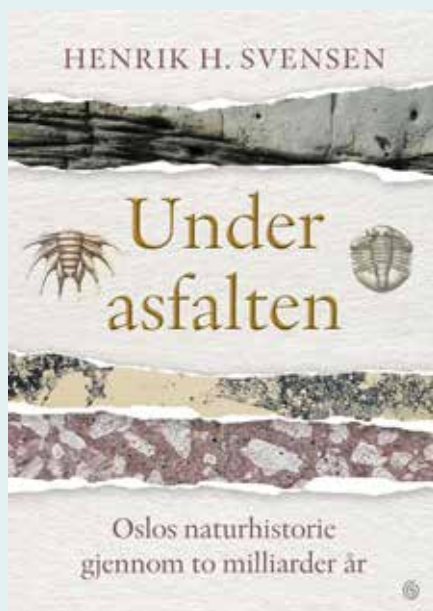
Lavastrømmer i Oslos bakhager

Askelag bak boligblokker. Strandsoner i Vigelandsparken.
Henrik H. Svensen tar oss med på en spennende geologisk jakt.

For ikke så veldig mange år siden viste en venn meg bruddene på *Marmorøyen*, som ligger bare noen minutter utenfor Bergen sentrum. Frem til da ante jeg ikke at stedet eksisterte, men i dag vet jeg at marmor herfra ble sendt til Danmark under byggingen av Christianborg slott midt på 1700-tallet. Stedets geologiske historie har jeg ikke tenkt så mye på, men etter å ha lest Svensens bok om Oslo har jeg så vidt begynt å nøste i det også.

Henrik H. Svensen, forsker ved Institutt for geofag ved Universitetet i Oslo, er en strålende formidler. Han har flere bøker bak seg og deler sin geologiske kunnskap i offentligheten, blant annet gjennom sin egen blogg og som spaltist i Morgenbladet. I den herværende bok klarer han å skrive om geologiske hendelser i den «dype tid» – som han kaller perspektivet på flere milliarder år – på en måte som virker overraskende personlig og tilstedeværende. Det gjør at boken er både underholdende og opplysende å lese, også med utsikt fra Bergen.

Etter en kort innledning tar Svensen oss kronologisk gjennom planetens lange liv og ulike geologiske perioder, nesten alltid med adresse Oslo. Og man må kanskje være Oslo-borger – eller i det minste hyppig besøkende – for å få fullt utbytte av boken. Det er for eksempel veldig fristende å lete seg frem til askelagene «etter en av de mest vulkansk aktive periodene vi kjenner i jordens historie», som ligger «i en liten fjellvegg i bakgården til en relativt ny blokk i Hasleveien 9–13». Dette grepet, som hele tiden knytter den geologiske dype tid til Hverdags-Oslo, er gjennomgående og gjør boken til en unik turguide i landskapet: Man ser sine omgivelser delvis gjennom sin

HENRIK H. SVENSEN
*Under asfalten. Oslos naturhistorie
gjennom to milliarder år*
Kagge forlag, 2020
252 sider
Veil. pris: kr 399

kunnskap om dem, og Svensens bok evner å gi oss nye øyne. Også faghistoriske hendelser blir tatt med i fortellingen på denne måten, når for eksempel historien om forskerne Brøgger og Reuschs' forskning på jettegryter sent på 1800-tallet avsluttes slik: «I dag ligger Brøgger-Reusch-gryta åpen og intakt i Bjerringbakken 7. Det må innrømmes at det er litt spesielt å oppsøke jettegryta, siden den ligger i hagen bak et privathus.»

Underveis får vi altså en god porsjon faghistorie, med spesielt fokus på tidligere forskning på området rundt Oslo. Og det er spennende å følge Østlandets ferd rundt planeten når Svensen innimellom minner oss om jordplatenes bevegelser og hvordan de krasjer og lager fjell eller driver fra hverandre og slipper lavaen ut. Jeg har i hvert fall ikke tenkt så mye på at Oslo

en gang lå ved ekvator eller Sør-Afrika. Boken tar oss fra dannelsen av jordskorpen til forkastninger og vulkansk aktivitet, dramatiske endringer i havnivå og istidenes blankskuring av svaberg på en måte som levendegjør geologien. Spennende er det også når han tar oss med inn i fremtiden og prøver å forestille seg hvordan landskapet vil se ut om noen hundre millioner år – og dermed også gir oss noen små innblikk i modelleringsmetodikken i faget.

Mot slutten av boken får vi også noen tidsriktige passasjer om antropocen – i denne sammenhengen spesifikt knyttet til hvordan menneskearten nå er en egen kraft i formingen av geologiske og mineralske avleiringer, og hvordan vi aktivt former landskapet. Når Svensen omtaler et fatalt leirskred på Ullensaker i 2016, byggingen av Operaen – med marmor, ikke fra Bergen, men fra Italia – eller om kampen om avfallsdeponering i Oslofjorden ved Malmøykalven, knytter han på mesterlig vis sin innsikt i Oslo-regionens «dype tid» med helt dagsaktuelle problemstillinger.

Bokens fysiske utforming er også et godt stykke håndverk. Omtrent halvparten av sidene består av fotografier i all hovedsak tatt av forfatteren selv – og det bidrar til den tilstedeværelsen som preger boken (selv om de ikke alltid er plassert så intuitivt i forhold til teksten): oversiktsbilder av ulike typer geologiske formasjoner i landskapet, nærbilder av ulike typer stein og sedimenter som omtales – ofte med stedsangivelser med Oslo-adresser slik at du kan oppsøke dem selv. I tillegg finnes det også gjengivelser av en håndfull historiske, geologiske kart og noen illustrerende plansjer. Men hverken fotografier eller kart bryter med flyten i teksten – og boken er befriende fri for informasjonsbokser og tabeller.

For virkelig å drive gjennom poenget at boken er en opplevelsesbok like mye som den er fagformidling, avsluttes boken med tips til 23 turforslag i Oslo og omegn. Ikke bli overrasket om du ser meg i Vigelandsparken på jakt etter skifer, vulkanske ganger og 5500 år gamle strandsoner.

AV KJETIL VIKENE

«Han knytter på mesterlig vis sin innsikt i Oslo-regionens 'dype tid' med helt dagsaktuelle problemstillinger.»

Romaner mot alderisme

En ujevn bok som åpner øynene for hva alderdom kan være, gjennom effektiv bruk av skjønnlitteratur.

AASTA MARIE BJØRVAND BJØRKØY
Samtidslitterære alderdommer
Universitetsforlaget, 2020
234 sider
Veil. pris: kr 499 som bok
eller nedlastbar med åpen tilgang

Det klages mye over debattklimaet for tiden. Debattene er harde, polariserte og ikke særlig lyttende. Jeg klager jeg òg, enda jeg knapt tar del. Jeg føler meg av og til endevendt, og lurer på om det er fordi jeg blir snakket til på en verken tenksom eller følsom måte. Kanskje jeg savner at det er mer litterært?

Aasta Marie Bjørvand Bjørkøy, førsteamanuensis i nordisk litteratur ved Universitetet i Oslo, har skrevet en bok om aldring og alderdom og hvordan dette blir fremstilt i norsk samtidslitteratur. De litterære fremstillingene er «velegnet til å supplere og nyansere eksempelvis medisinsk, naturvitenskapelig og samfunnsvitenskapelig forskning», skriver hun, og det er nettopp det hun gjør selv, bare omvendt. Hun trekker frem og drøfter scener fra bøker som handler om ensomhet, sykdom, død, og så supplerer hun med tall og fakta og litt teori. Hun er opptatt av å motvirke *alderisme*, og her spiller litteraturen en viktig rolle, viser hun, fordi den gir mulighet til å se inn i den andres verden, også hos de som ikke lenger har et tydelig språk, som den demente og døende. Vi vet ikke hva som er best å gjøre alltid, sier mange av de bøkene Bjørkøy tar for seg, og det litteraturen derfor kan bistå oss med i alle debattene og beslutningene, er å lære oss å være litt mer varsomme. Vi må ta innover oss at mye er usikkert og at vi slett ikke har oversikt, og dette er vel særlig riktig når det dreier seg om veien ut av

livet – for hvem vet vel best om den?

Simone de Beauvoir har sagt at den gamle ikke er noen god romanheld, «han er ferdig, stivnet, uten håp, venter ikke på noe.» Men da overså hun om ikke annet betydningen av synsvinkel i romanen. Når denne ligger hos den døende eller demente, blir vi jo med inn der, i et meningsfullt rom, og det kan være både bevegende og engasjerende. Bjørkøy parkerer de Beauvoirs setning ved å understreke dette, og gjennom alle referatene hun gir. Bjørkøy viser hvordan litteratur kan få frem det komplekse og alle dilemmaene, særlig når vi lever oss inn i. Er det dette vi er så redde for i debattene våre? Vi tolererer eller utholder ikke de noen ganger umulige dilemmaene vi står overfor som mennesker her på denne jord. Men hva skal vi lære og vokse på uten det? Hvordan da bli modne og i stand til å gå inn i situasjoner der det ikke finnes noen fasitsvar?

«Her får vi både det tenksomme og følsomme; litteratur kombinert med tall og fakta skaper en rolig og varm tekst.»

Denne boka blir derfor et viktig innspill i debatter omkring alderdom og død (diskusjonen om aktiv dødshjelp er god, og delen om selvmord er tankevekkende). Her får vi både det tenksomme og følsomme; litteratur kombinert med tall og fakta skaper en rolig og varm tekst. Synd da at boka begynner så gjørrende kjedelig. Det tar lang tid før jeg kommer meg inn i den. I introduksjonskapitlet blir jeg ikke snakket til i det hele tatt, og jeg lurer på om jeg bare skal gå, slik jeg kan tenke hvis jeg står i en gruppe der de som snakker, utelukkende henvender seg til hverandre. Denne boka henvender seg tidvis til en sensor, virker det som, og det er synd, for den har etter hvert mye å by på. Så dropp introduksjonskapitlet, og start heller med avslutningen. Jo nærmere slutten den kommer, jo bedre blir den – og det kunne man sikkert ha lagd et poeng ut av, gitt boka tema.

AV AASNE JORDHEIM

Om det straffbare

Nicolay B. Johansen har skrevet en interessant, men uferdig bok om kriminalitet som begrep i norsk praksis.

NICOLAY B. JOHANSEN
Hva er kriminalitet
Universitetsforlaget, 2020
159 sider
Veil. pris: kr 249

Siden 2003 har Universitetsforlaget gitt ut 72 bøker i «Hva er»-serien: lettfattelige innføringer til begreper, skrevet av fagfolk. Vi har fått introduksjoner til kreativitet, krig og kropp. I bok nr. 70 tar kriminolog Nicolay B. Johansen på seg å forklare begrepet kriminalitet.

Johansen har en (retts)sosiologisk tilnærming, som passer godt til å forklare kriminalitet til et allment, interessert publikum. Det sosiologiske blikket gjør at Johansen kan begynne med at definisjonen på en kriminell handling er en handling som kan straffes. En handling er altså ikke kriminell i seg selv; det må gjøres en *kobling* mellom handlingen (å true med kniv) og en forordning i lovverket (det er ikke lov å true med kniv) for å skape kriminalitet. Denne koblingen må gjøres av en person (et vitne, den fornærmede, en ansatt i politiet), og den gjøres ved å beskrive handlingen. Johansen vil argumentere for at jo tynnere beskrivelsen er, jo enklere er det å gjøre denne koblingen. «Han trakk kniv» er enklere å få til å passe med lovteksten enn «Han følte seg truet og viftet med en smørkniv». Dette er en nyttig og overførbar påminnelse for alle som jobber i felt der menneskelig erfaring må oversettes til å passe overens med allerede fastlagte beskrivelser. Leger må koble beskrivelser av levd erfaring til diagnosekriterier, NAV-byråkrater til forordninger.

Johansen forsøker altså å belyse hva kriminalitet er, ved å sette det juridiske kartet opp

Den sekulære døden

Siste tilskudd i «Hva er»-serien
formidler en velskrevet, men noe
ujevn refleksjon om døden.

ESPEN GAMLUND og CARL TOLLEF SOLBERG
Hva er døden
Universitetsforlaget, 2020
150 sider
Veil. pris: kr 249

→ mot handlingenes terreng. Når boka ikke er vellykket, så er det dessverre fordi Universitetsforlaget tilsynelatende ikke har gjort jobben sin. Forlaget reklamerer med at «Hva er»-bøkene er «velskrevne introduksjoner» skrevet av «noen av Norges fremste fagformidlere». Dette er språk som forplikter, en forpliktelse de denne gangen ikke har overholdt. Johansen er kunnskapsrik og interessert og trekker frem interessante perspektiver. Men for å komme frem til disse må selv en leser med noe samfunnsvitenskapelig bakgrunn kjempe seg forbi et tungt og til tider uhandterlig språk. Teoretisk stoff trenger gode metaforer og gode eksempler for å gjøres enkelt fordøyelig, og begge deler er det en viss mangel på her.

«Når boka ikke er vellykket, så er det dessverre fordi Universitetsforlaget tilsynelatende ikke har gjort jobben sin.»

Teksten kunne altså med fordel ha vært mer gjennomarbeidet i redigering. Slik som det står nå, har Johansen en tendens til omstendelige setninger og blandede metaforer som skaper forstyrrende bilder i hodet. Jeg kan ikke være med på at en fremvekst av antilietistisk retorikk i politikken kan gi «de rådende konfliktlinjene en ekstra omdreining», hvor mye jeg enn er enig i tanken bak.

Det er også problemer på strukturnivå. Antallet «som sagt», «som nevnt», «som nevnt ovenfor» og «se nedenfor» tilsier enten at teksten kunne trengt en omstrukturering, eller rett og slett at det har foregått en litt for rask omstrukturering litt for sent i prosessen. Jeg vil ikke «(se nedenfor)» for å finne ut hva Johansen mener med at kriminalisering som virkemiddel «avslutter den politiske dimensjonen». Jeg vil at han skal underbygge argumentet sitt. Universitetsforlaget var blant de tre norske forlagene som hadde høyest driftsmarginer i 2019. De burde ta seg råd til å gi ordentlig redaksjonell støtte til fagformidlerne sine. Jeg vil veldig gjerne lese en 2. utgave av denne boka, for jeg aner omrisset av en god bok, men denne er rett og slett ikke ferdig.

AV IDA JAHR

Hva er døden er den 71. boken i Universitetsforlaget «Hva er»-serie, som tar sikte på å introdusere og gi nye perspektiver på et tema. Boken er skrevet av professor i filosofi Espen Gamlund og lege, filosof og postdoktor Carl Tollef Solberg, begge fra Universitetet i Bergen. De setter seg fore å se på dreiningen fra den religiøse til den sekulære døden, med hovedformål om å reflektere rundt sistnevnte. Det fungerer, men det humper litt på veien.

Boken har fem kapitler: «Dødsritualer», «Dødens paradokser», «Livshjelp eller døds-hjelp», «Evig liv» og «Etterlivet». Sammen dekker de det jeg opplever som de sentrale perspektiv og filosofiske spørsmål rundt døden. For å gjøre dette tar forfatterne i bruk filosofi, medisin, religion, kultur og historie.

Språket er lettlest og forståelig. Gamlund og Solberg gir gode introduksjoner av teorier og begrep, man blir nysgjerrig og får lyst til å utforske en rik litteraturliste. Spesielt er kapittelet om dødens paradokser svært god lesning. Man får en dyp forståelse av våre tanker rundt det å dø og det irrasjonelle ved å frykte døden. Det siste kapittelet om etterlivet er imidlertid noe tungt. Med et så stort tema som døden savner jeg også et oppsummerende kapittel.

Forfatternes tilnærming er å stille spørsmål og forsøke å besvare dem. Dette fungerer og er en fin måte å følge tankerekker på. Men noen steder løper assosiasjonene av sted, og forfatterne mister temaet av syne. Særlig gjelder dette kapittelet om evig liv, og resultatet er at

teksten ikke henger skikkelig sammen. Det er synd, for som med de andre temaene i boken er drømmen om et evig liv og hvorfor man kanskje ikke bør ønske seg det, dagsaktuell.

Døden er et personlig tema, og det er både lurt og kanskje nødvendig at forfatterne forteller om sine egne erfaringer med døden. Det drar leseren litt ned på jorda og gjør at man kjenner seg igjen. Noen steder kunne de gitt mer rom for andres tanker – når de for eksempel skriver om aktiv dødshjelp, får argumentene for deres eget standpunkt best plass.

«Man får en dyp forståelse av våre tanker rundt det å dø og det irrasjonelle ved å frykte døden.»

Andre steder kunne vi fått flere personlige historier, som i det første kapittelet om dødsritualer. Her blir det så generelt om hva vi gjør når døden inntreffer, at dybden forsvinner. Det er som om forfatterne tar for gitt at vi vet hva som skjer i en gravferd, men det hadde vært interessant å vite hva som skiller en kristen gravferd fra en muslimsk, eller en human-etisk.

Her spiller nok Gamlund og Solbergs ønske om å fokusere på den sekulære døden også inn. Da må religion holdes på avstand, men det er ingen enkel øvelse med døden som tema. Riktignok er forfatterne innom de fire store religionene i siste kapittel, men i Norge er tro og død fortsatt så tett bundet sammen at noe mangler når religioners dødsritualer ikke får sin plass. Selv om boken skal være en kort introduksjon, burde det vært rom for dette.

Å lese om den sekulære døden tvinger frem refleksjoner over ens eget forhold til den, og over det livet en lever. I *Hva er døden* får man hjelp av to filosofer som har brukt mye tid på nettopp dette. Gamlund og Solberg evner å lære bort og sette i gang tanker en ikke hadde kommet frem til på egen hånd. Boken favner også sentrale tema og perspektiv på en lettfattelig måte, og det gjør den verdt å lese selv om den er litt ujevn.

AV JANNE BIEDILÆ BJØRGAN

Kunsten å dele

Boka om hvordan kunstnere og institusjoner deler og formidler på nye måter, overbeviser ikke helt i beskrivelsen av det nye.

MERETE JONVIK, EIVIND RØSSAAK, HANNE HAMMER STIEN og ARNHILD SUNNANÅ
Kunst som deling, delingens kunst
Fagbokforlaget, 2020
260 sider
Veil. pris: kr. 449

Nye samarbeidsformer, nye tanker om hva kunst er og kan være, og ikke minst ny teknologi. Alt dette gjør at det visuelle samtidskunstfeltet i Norge er i endring, heter det i en ny rapport. «Kunsten å dele» har vært stikkordet i et forskningsprosjekt i regi av Norsk kulturråd. Og ettersom Kulturrådet har gjort det til vane å utgi sine sluttrapporter på Fagbokforlaget, skjer det også her en type deling. Flere enn bare de som skal gjøre praktisk bruk av forskningsresultatene, får tilgang til tekstene. *Kunst som deling, delingens kunst* er da også lesverdig også for oss som ikke har vårt daglige virke innen det visuelle samtidskunstfeltet i Norge. Her får vi vite litt mer om hvem som er up and coming akkurat nå, og hvem og hva det er som løfter disse (unge) kunstnerne fram.

Og likevel murrer jeg.

I første halvdel av boka møter vi fem enkeltkunstnere som presenteres med hvert sitt kapittel. Alle har sin historie og sin agenda, og har i så måte ikke nødvendigvis så mye mer til felles enn at de alle har en instagramkonto jeg straks begynner å følge. I sitt kunstneriske arbeid leker de seg med ny teknologi, utforsker ideer, prøver ut nye materialer, samarbeider på tvers, vil noe, våger noe, i det hele tatt: Gjør det kunstnere har gjort til alle tider, eller ...? Kanskje er det her min kunstfaglige kompetanse kommer til kort, men jeg strever altså litt med å forstå hva som er det virkelig nye i det nye.

Sosiale medier kan gi de nye kunstnerne et vindu å vise seg fram i. Et medium som Instagram kan i seg selv bli en del av det kunstneriske uttrykket, slik tilfellet er med Frida Orupabos digitale fotomontasjer. Men fortsatt spiller gallerier, kuratorer og andre kunstformidlere en

viktig rolle som mellomledd mellom kunsten og publikum. Dette er temaet for andre halvdel av boka. Stavangers satsing på visuell kunst er viet ett kapittel. Bildet som tegnes opp av «kunstfeltets økologi», nettverk og delinger i denne byen, vitner om et fruktbart mangfold som andre byer burde kunne la seg inspirere av, selv om også økonomiske, institusjonelle og praktiske utfordringer løftes fram.

Mot slutten blir en gjennomgående tendens i hele boka imidlertid litt for tydelig, nemlig at tekstene først og fremst er basert på informantenes egne fortellinger. Når materialet i så stor grad baserer seg på intervjuer, hadde jeg for det første ønsket meg mer bruk av direkte sitater. Nå er alle sitatene indirekte, altså at de refereres med kapitelforfatternes egne ord, noe som skyggelegger det faktum at det tross alt er subjektive versjoner av virkeligheten vi serveres. Samtidig hadde jeg gjerne sett at fortellingene hadde fått litt mer motstand. Vi hører at det er en ny tendens at kunstinstitusjonene vektlegger selvrefleksjon, men en slik øvelse har vel sine klare begrensninger. I historien om Munchmuseets store satsing «Munchmuseet i bevegelse» er det for eksempel først og fremst den ansvarlige kuratoren selv som får beskrive (suksess)prosjektet, mens forskerne nøyer seg med å trekke noen linjer til tilsvarende prosjekter og antyde noen utfordringer.

At det norske visuelle kunstfeltet er i endring, «i bevegelse», blir tydelig gjennom boka. Men hva som egentlig er det nye, og hvordan dette skyldes nye former for deling, forblir uklart.

AV SIRI LINDSTAD

12 STIPENDIATSTILLINGAR

Høgskulen i Volda lyser ut 12 stipendiatstillingar innan animasjon, helse- og sosialfag, kulturmøte, lærarutdanning, planlegging og administrasjon og sosialt arbeid.

Sjå stillingsutlysing på www.hivolda.no/stilling for meir informasjon.

Søknadsfrist: 15. oktober.

HØGSKULEN I VOLDA

Hvem kan hjelpe underviserne?

Minoritetsstudenter møter betydelige språkproblemer i høyere utdanning. Hvordan kan undervisningen ta bedre hensyn til dette?

I jubileumshistorien til Universitetet i Oslo (UiO) fra 2011 heter det at minoritetsstudentene har inntatt universitetet i det stille. Det virker riktig, men det ligger likevel noen særskilte utfordringer i opplæringen. «Mange faller igjennom når de møter virkeligheten hos oss», sa en underviser i prosjektet Språklige minoriteter i auditoriet, SMiA (Selj 2019: *Uniped* 4). «Vi aner ikke hva vi kan gjøre», sa en annen med henblikk på enkelte oppgavebesvarelser. I denne kronikken fokuserer jeg på studieerfaringer hos studenter med norsk som andrespråk og hos noen av lærerne deres ved UiO. Hva oppfattes som gode praksisformer, og hva kan skape frustrasjoner? Og kan vi se for oss en aktuell tilrettelegging til gode både for undervisere og studenter?

Student: – Mangler språklig bagasje

En betydelig del av dagens studenter har et annet førstespråk enn norsk. Utdanningsinstitusjonene mottar utvekslingsstudenter og flyktninger fra store deler av verden. I de nærmeste semestrene vil spesielt mange syriske flyktninger begynne å studere. Nylig ankomne som er tatt opp til et norskspråklig fagstudium, må først gjennomføre praktiske norskkurs over vanligvis to semestre. Tallet på bofaste studenter med innvandrerbakgrunn, hvorav mange har kommet til landet i løpet av skolegangen, er også i vekst. Studenter i de nevnte kategoriene går inn i ordinære studiefag uten støtteordninger, slik det blant annet praktiseres ved UiO.

For relativt mange andrespråksbrukere gjelder det at videregående skole ikke forbereder godt nok for høyere studier, der det så forutsettes et fag- og språknivå som flere ikke har. Det kan vi lese ut av Lied-utvalgets utredning (NOU 2019: 25). Allerede for ti år siden understreket en utredning behovet for visse former for tilrettelegging for studenter med norsk som andrespråk grunnet noe høyere frafall på bachelornivå, svakere eksamensresultater og noe lengre studietid (NOU 2010:7). Den kvalitative SMiA-studien som jeg siterte fra innledningsvis, bygde på intervjuer med tre informantgrupper med tilknytning til UiO: en gruppe med faglærere og to grupper med minoritetsspråklige studenter.

Studentenes språkforståelse

Studentene opplevde fagspråk og norske fag-

AV ELISABETH SELJ, dosent emerita i norsk som andrespråk, Universitetet i Oslo

ord i forelesning som en grunnleggende utfordring. De problematiserte også høyt taletempo, utydelig uttale og det som for dem var uklar struktur på forelesninger. Både de internasjonale og de som hadde kommet til Norge i løpet av skolegangen, mente dessuten å ha store problemer med forelesninger på andre nordiske språk, dels også på dialekt. En russiskspråklig student sa for eksempel at det var fullstendig sjokkerende da hun på et sentralt kurs over hele første semester hadde en danskspråklig foreleser. Videre brukte spesielt de internasjonale en masse tid på tekstlesing, særlig på frittstående tekster i kompendium. Også skrivning voldt problemer. Eksempelvis hadde en av studentene skrevet en oppgave uten noen veiledning i sitt 1. semester på et HF-studium. Ifølge henne var den eneste tilbakemeldingen «Ikke akademisk nivå». Hun sluttet, brukte fem år som kassadame og begynte så på et annet studium, ikke uten bitterhet. En annen student eksemplifiserte hvordan hun i tre studieår ikke hadde hatt noen framgang i skrivning. På masternivå fikk hun deretter en lærer som veiledet mer, og skrivningen ble langt mer tilfredsstillende.

Studentene hadde dels opplevd redsel knyttet til egen muntlige deltakelse. Flere poengterte imidlertid at seminarleder hadde stor betydning på det viset at rolig tempo, tydelig uttale og klare opplegg var avgjørende.

Underviserens situasjonsforståelse

Lærerne poengterte flere av de samme problemfeltene som studentene, men fokuserte mest på den faglige skrivekompetansen, hvor de erfarte at en del minoritetsstudenter kan ha problemer med å formidle det de faktisk kan. De mangler begreper, ord og idiommer og komponerer tekster med uklar logisk sammenheng, ble det sagt. Lærerne kjente seg delvis maktesløse; noen mente at både de og instituttet deres manglet kompetanse i denne situasjonen. Noen pekte også på at disse studentene passiviseres i seminarrømmet. Lærerne hadde ikke noe spesielt fokus på forelesningsformen, men én var likevel

tydelig på at han unngikk å snakke slurvete, og ga mange komparative, faglige eksempler.

«Så deilig å høre på han»

Dette sa en internasjonal student om det jeg kunne tolke som den sist omtalte underviseren. Studentene begeistres over hva enkelte lærere gjør, og nevnte en rekke eksempler på god undervisning de hadde fått. Et felles multiplum ser ut til å være *tydelighet*. I tillegg til tydelige uttale- og presentasjonsferdigheter ønsket de tydeliggjøring av fagord og akademiske uttrykksmåter; altså det samme som lærerne mente at flere studenter mangler. De verdsatte også tydeliggjøring av innhold gjennom klar struktur, poengterte eksempler og figurer samt tavlebruk, der studentene selv også kunne være aktive. Noen var inne på at de var glade når de hadde seminarledere som ga tid og ro så de forsto og til og med kunne bidra noe. Studentene tilskrev lærerne en avgjørende betydning for forståelse, læring og tilfredshet med studielivet.

På direkte spørsmål kunne fire av de fem lærerne i studien selv nevne én eller flere typer tilrettelegging som de faktisk foretar, slik som å snakke tydelig, tilrettelegge skrivearbeid som en prosess med veiledning og samarbeid og å legge ut forelesninger digitalt for gjentatt avspilling. Samlet sett hadde de slik flere relevante, pedagogiske elementer å bidra med. Noe av veiledningen de ga, medførte imidlertid betydelig merarbeid i en presset hverdag med svært store studentgrupper.

Underviserne trenger hjelp

Lærerne har i utgangspunktet gode faglige forutsetninger for å tydeliggjøre undervisningen. Men det kan være nødvendig at den enkelte lærer er mer bevisst på hvordan fagets innhold kan integreres med mer systematisk fokus på tekstlige og språklige kjennetegn. Dessuten må det finnes rom for å drøfte dette med kolleger. En særskilt tilnærming er skissert i en modell av John Airey (jf. Språkrådets nettsider). Han presenterer en matrise og noen få spørsmål med potensial til å strukturere et samarbeid mellom faglærer og en språklærer for å skape en tydeligere bevissthet hos faglæreren om fagets kommunikative praksis og studentens utviklingsmuligheter.

Videre må universitetspedagoger, og deret-

KRONIKK & DEBATT

Send debattinnlegg og kronikkforslag til kjetil.brottveit@forskerforum.no.

Maks lengde på kronikk: 9000 tegn med mellomrom. Honorar for trykte kronikker: kr 2000. Maks lengde på debattinnlegg: 7000 tegn med mellomrom, men kortere innlegg har større sjanse for å bli trykket. Debattinnlegg honoreres ikke.

ter faglærere, få mulighet til en viss fagligpedagogisk kvalifisering for undervisning som tar høyde for at minoritetsspråklige utgjør en betydelig del av studentpopulasjonen.

En oppgave for skribesentre og ledere

Andrespråksbrukere kan også trenge visse støtteformer ut over det en faglærer kan forventes å bidra med. Blant annet er det naturlig at enkelte andrespråksbrukere er «developing writers» på noe annet vis enn morsmålsskrivere, som har brukt 20–15 år på å oppnå sitt skrevenivå. Derfor trengs det noen strukturelle grep i tillegg til å anvende Aireys mulige modell. En student i en av fokusgruppene etterlyste fagspråklig skrive støtte ved eget fakultet. Det er kanskje urealistisk i dag? Men internasjonale forskere har poengtert nytten av å knytte utviklingen av språk-, lese- og skriveferdigheter til det fagfellet studentene tilhører. Et rimelig spørsmål kunne være om de skribesentrene som etter hvert er etablert, kan tilføres midler for også å kunne spille en rolle i en fagspråklig veiledning av andrespråksbrukere med særlig behov.

I min studie kom det fram at lærerne følte behov for å ha ledere som kjenner et klart ansvar for opplæringen av de «nye» studentene. Den første norske rapporten om akademisk ansatte med utenlandsk bakgrunn peker på tilsvarende behov hos dem, nemlig ledere med mangfoldskompetanse og ansvar også for minoritetenes situasjon (AFI Rapport 2016: 03).

Undersøkelsen min foregikk ved UiO. Her har blant andre Det juridisk fakultet tatt visse grep, og nå sist HF, som i handlingsplanen for 2020–2022 skisserer enkelte tiltak som kan komme minoritetene til gode, slik som direkte lederansvar og forsøk med en mentorordning. Så er det viktig at tiltakene bærer preg av systematikk.

Lærermotivasjon

Enkelte av lærerne presiserte at noen med språklig minoritetsbakgrunn er student-ene med spesielt driv. Samtidig var lærerne betydelig engasjert i det at flere med norsk som andrespråk sliter, og lærerne opplever at de selv står helt alene med utfordringene.

Denne studien tyder på det samme som et nasjonalt lese- og skrivekyndighets-panel i USA har påvist, nemlig at mange studenter med minoritetsbakgrunn i en overgangsfase trenger tydeliggjøring, og at enkelte dertil trenger noe annen språklig støtte enn majoritetsstudenter (August & Shanahan, 2008). Faglærerne kan gjøre mye, men det er behov for at ledere i høyere utdanning initierer strukturelle grep for inkludering og viser i handling at de verdsetter studentenes bestrebelser og ressurser. Det ville naturligvis være av stor betydning både for studentene og for arbeidslivet de skal ut i, men også for lærerne og deres motivasjon i undervisningshverdagen, dersom alle studenter fikk utviklet et trygt, norsk fagspråk for hensiktsmessig kommunikasjon og faglig refleksjon.

Fryktkultur hemmer nytenkning

Er ytringsfriheten truet ved våre universiteter og høyskoler? Forskere som bruker språket som sitt viktigste arbeidsredskap, har grunn til å være mer oppmerksomme på dette enn andre. Vi må ta våre egne språklige uttrykk på alvor.

Men nettopp derfor er det nødvendig at våre institusjoner også tar språklige uttrykk på alvor. Vår oppgave som forskere er ikke å gjenta det som andre har sagt før. Vår oppgave er å formulere nye tanker og ny innsikt, gjerne i skarp motsetning til det som er sagt før, og som rokker ved etablerte forestillinger. Vår oppgave er å rette et ubønnhørlig kritisk lys både mot vedtatte sannheter og mot det som lanseres av nytt. Institusjonenes viktigste oppgave er å sørge for at nytenkning og skarp kritikk er mulig. Det er en balansegang mellom respekt for krav til saklig argumentasjon og bevisførsel på den ene siden, og på den annen side en vilje til å ta alt opp til kritisk vurdering.

Det er en del ytringer mellom kolleger som vi kunne ha greid oss uten. Kritikk har utartet til personsjikaner. Historikere har vært flinke til å gi oss eksempler på dette. Men hvor lett er det nå egentlig å skille mellom sak og person? Doktoranden som får sin avhandling underkjent, førsteamanuensen som nektes opprykk, stillingssøkeren som

innstilles nederst, eller kandidaten som belønnes med en F, vil naturlig ta det personlig. Vi forventer at en forsker og en student engasjerer seg i arbeidet med kropp og sjel, og kritikk vil alltid kjennes sviende. Vi kan ikke kreve engasjement uten å godta at mennesker engasjerer seg med alt de har.

Vi kan leve greit uten «tyskervitser», men vi kan ikke leve med at det skapes en fryktkultur der vi går rundt og er redde for hva vi kan si. Vi må kunne stole på at vi har en ledelse ved institusjonene som forsvarer vår rett til stå frem som mennesker, med de styrker og svakheter som hver og en av oss har. Vi må kunne kreve at ledelsen på alle nivåer forsvarer vår rett til å leve uten frykt for at ubetenksomme ytringer, fremsatt i affekt eller i spøk, skal true vårt stillingsvern. Vi kan ikke kreve en rett til å fornærme hverandre uten å møte konsekvenser. Men vi må kunne kreve at universiteter og forskningsinstitusjoner ledes av folk som respekterer medarbeidere og studenter som engasjerer seg helhjetet og reservasjonsløst for det som er institusjonenes formål. Fryktkulturer fremmer ikke nytenkning, men virker tvert om lammende på all nyskaping.

Dette burde være selvsagt. Det har vist seg at det dessverre ikke er det. Vi har sett eksempler på at ledelsen anlegger et utenfra-perspektiv.

AV JOHN PETER COLLETT,
professor i historie ved
Universitetet i Oslo

Det viktige er å «gripe inn» og «rydde opp» for å imøtekomme ønsker utenfra, for å avgrense «omdømmetap», ikke for å forsvare virksomheten på dens egne premisser. Kollegiale fora som kunne ta tak i interne meningsforskjeller på en åpen og rasjonell måte, bygges ned til fordel for hierarkiske strukturer der ansatte ledere har all makt, omgitt og beskyttet av hemmelighold. Studenter defineres som «kunder som alltid har rett». Dette siste er en logisk umulighet for et universitet, og gjør heller ikke studentene noen tjeneste. Det gjør dem heller til brikker i et internt maktspill, der ledere bygger sin posisjon på frykt og maktbruk for å kompensere for sin egen manglende faglige og personlige autoritet.

Å beskytte ytringsfriheten ved universiteter og høyskoler burde være ledelsens fremste oppgave. Hvis det er slik at ytringsfriheten er truet, er det ledelsen som er den viktigste trusselen.

«Vi kan leve greit uten 'tyskervitser', men vi kan ikke leve med at det skapes en fryktkultur der vi går rundt og er redde for hva vi kan si.»

Gjesteskribentene

skriver sant og subjektivt om forskning. De faste gjestene er John Peter Collett, Helga Eggebø, Oddveig Storstad og Lorenz Khazaleh.

FOTO: SCHRØDERARKIVET / SVERRESBORG TRØNDELAGE FOLKEMUSEUM

Husly ved semesterstart

Norsk Studentorganisasjon (NSO) har eit mål om at studentsamskipnadene samla sett skal tilby bustader til 20 prosent av studentane. Ifølgje NSO ligg vi no på snau 15 prosent, og det manglar om lag 14 000 studentbustader for å nå målet. På seinsommaren i år har det òg vore rikeleg med medieoppslag om korleis etterspurnaden etter små husvære, ettertrakta av mellom anna studentar, har pressa prisane spesielt i Oslo opp til rekordhøgder.

Mangel på studentbustader er ei klassisk problemstilling, og særleg ved semesterstart har norske studentar ein stolt tradisjon for provisoriske soveplassar. Det utvalde biletet er frå Trondheim rett etter krigen, ei tid då Noreg òg hadde generell bustadmangel. Biletet tilhøyrer Schrøderarkivet, som ikkje har rikhaldig informasjon om motivet, men denne påskrifta på ein negativkonvolutt skulle seie det viktigaste:

«Studentar må sove i Knaushallen i Studentersamfundet p.g.a. bolignød 2/9 1946»

– Medbestemmelse viktig for tilliten i arbeidslivet

– **Medbestemmelsesbarometeret for 2020** viser en positiv sammenheng mellom medbestemmelse, tillit og produktivitet. Det burde inspirere arbeidsgivere til å styrke involveringen av sine ansatte, mener Forskerforbundets nestleder Kristin Dæhli.

Et hovedfunn i årets rapport er den positive sammenheng mellom medbestemmelse, tillit og produktivitet. Barometeret viser også at tilliten er størst ved mindre virksomheter. Det synes Dæhli er interessant.

– Innenfor høyere utdanning har vi akkurat gjennomført en stor strukturreform, med en rekke fusjoner. Virksomhetene har blitt stadig større. Økt kvalitet var hovedargumentet for disse fusjonene, men funnene i Medbestemmelsesbarometeret peker i en annen retning. Mindre virksomheter har større grad av tillit, som igjen er positivt for produktiviteten, sier hun.

– Økt grunnbevilgning vil gi økt kvalitet

I en ny rapport foreslår Forskningsrådet å øke den konkurranseutsatte grunnbevilgningen til forskningsinstituttene. Det vil styrke forskningen i instituttsektoren hvis den faste grunnbevilgningen økes, mener Forskerforbundets leder Guro Elisabeth Lind.

– Jeg er glad for at Forskningsrådet ser behovet for mer forutsigbarhet, forenkling og transparens i instituttsektoren. Men det beste ville vært om instituttene fikk en større fast basiskomponent, som en del av en gradvis økning av grunnbevilgningen. Det er den som i størst grad sikrer langsiktighet og faglig uavhengighet for forskningsinstituttene, sier Lind.

Hun mener at grunnbevilgningen samlet

bør opp mot 25 prosent på sikt, noe Forskerforbundet i en årrekke har tatt til orde for i sine innspill til statsbudsjettet.

Ansattes arbeidsvilkår avgjørende for å nå målsettingene i Bologna-prosessen

En ny rapport understreker sammenhengen mellom de vitenskapelig ansattes arbeidsvilkår og kvaliteten på undervisningen.

– Dessverre går utviklingen i mange land i feil retning, sier to av bidragsyterne; fagsjef Jorunn Dahl Norgård og spesialrådgiver Jon Iddeng i Forskerforbundet.

I kapitlet *Supportive working environment as key in Bologna beyond 2020 – narrowing the gap between rhetoric and reality* ser de nærmere på sammenhengen mellom vitenskapelig ansattes arbeidsvilkår og kvaliteten på undervisningen.

– I flere europeiske land er det dessverre mange eksempler på at utviklingen går i feil retning hva arbeidsbetingelser angår, ikke minst som følge av finanskrisen. Dette rammer særlig yngre ansatte i usikre ansettelsesforhold, forteller Norgård og Iddeng.

Få boliglån i Nordea fra 1,39 % rente

Med Unio-avtalen med Nordea Direct Bank får du en av landets laveste boliglånsrenter og flere andre bankfordeler.

Nordea tilbyr boliglån for alle fra 1,39 % rente, og boliglån til deg som kjøper første bolig fra 1,35 %. Har du boliglån kan det være mange tusen kroner å spare hvert eneste år ved å flytte lånet ditt til medlemsbanken!

Det er enkelt å flytte boliglånet. Søknaden er unnagjort på noen minutter og tilbudet du

får er helt uforpliktende. Nå er det heller ikke noe etableringsgebyr og banken ordner alt det praktiske med å flytte boliglånet. Du finner informasjon om bankavtalen på Forskerforbundets nettsider, eller på nordeadirect.no under medlemstilbud.

Hjernekraftprisen 2020

Send inn ditt bidrag til Hjernekraftprisen 2020! Frist for innsending av bidrag er fredag 4. september. Prisen er en formidlingspris og alle medlemmer kan sende inn bidrag uavhengig av stilling og arbeidssted. Prisen er på til sammen 200 000 kr. og tildeles én eller flere vinnere.

Formålet med Hjernekraftprisen er å synliggjøre hvilken rolle forsknings- og utviklingsarbeid har i samfunnet og hvilken viktig jobb våre medlemmer gjør på mange områder. Bidraget skal være en fortelling om hvorfor forskning og utviklingsarbeid (FoU) er viktig og hvilken betydning det har for samfunnet.

Bidrag kan formuleres i ulike sjangre og medier; i form av en kronikk, et essay, en video, i bilder, eller på andre måter som er egnet til å få frem betydningen av FoU-aktivitet. Les mer på forskerforbundet.no.

Møt våre tillitsvalgte

De tillitsvalgte er selve ryggraden i Forskerforbundet. På nettsiden vår finner du spalten «Ukas tillitsvalgt», der vi løfter frem hverdags-heltene som gjennom trepartssamarbeidet får den norske samfunnsmodellen til å gå rundt.

I en rekke intervjuer spør vi blant annet om hva som er det beste og det vanskeligste ved å være tillitsvalgt, hva som er de viktigste sakene lokalt og hvordan koronapandemien har påvirket medlemmenes arbeidshverdag. Les intervjuene på forskerforbundet.no/ukas-tillitsvalgt.

Fakta om Forskerforbundet

- **Forskerforbundet er landets største** og ledende fag- og interesseorganisasjon for ansatte i forskning, høyere utdanning og kunnskapsformidling.
- **Forskerforbundet har over 23 000 medlemmer** og er tilsluttet Unio – hovedorganisasjonen for universitets- og høyskoleutdannende.
- **Forskerforbundet arbeider for høyere lønn og bedre arbeidsvilkår** for medlemmene.

Kurs og seminarer

På grunn av koronasituasjonen har Forskerforbundet avlyst alle sentrale kurs og seminarer med fysisk oppmøte høsten 2020. Vi har høstet gode erfaringer med webinarer og digital læring i vår, og fortsetter med digital tillitsvalgtopplæring i høst. Følg med på våre nettsider for oppdatert informasjon: forskerforbundet.no/kurs.

Verv en kollega

Kjenner du noen som kan bli medlem i Forskerforbundet? Verv en kollega i dag og få vervepoeng som kan tas ut i form av gavekort. Jo flere du verver, jo mer får du i premie: 500 kr. for ett nytt medlem, 1 500 kr. for to, og deretter 500 kr. for hvert ekstra medlem du verver. På Min side finner du oversikt over dine vervinger og din poengsaldo.

**FORSKER
FORBUNDET**

Følg oss!

facebook.com/forskerforbundet
twitter.com/Forsker

@forskerforbund

Etiske retningslinjer skal bevisstgjøre tillitsvalgte

Forskerforbundet skal være trygt for alle, sier generalsekretær Hilde Gunn Avløyp.

Forskerforbundets hovedstyre vedtok før sommeren et sett med etiske retningslinjer. Retningslinjene skal bidra i arbeidet mot diskriminering og trakassering, og tar også opp temaer som habilitet, rusmidler og personvern. De fullstendige retningslinjene kan leses på forbundets nettsider.

Generalsekretær Hilde Gunn Avløyp forklarer bakgrunnen for vedtaket.

– Organisasjonen har først og fremst etterspurt varslingsregler for de som har tillitsverv, men i arbeidet med å utvikle dem så vi behovet for å tydeliggjøre et felles etisk grunnlag for alle som har påtatt seg verv i Forskerforbundet. Vi håper disse retningslinjene kan bidra til å skape bevissthet og trygghet rundt hvilke verdier forbundet og våre tillitsvalgte står for, sier hun.

At retningslinjene kommer i kjølvannet av den globale metoo-kampanjen, er ikke bare tilfeldig.

– Vi har nok fått den samme vekkeren som andre organisasjoner, og sett behovet for tydeligere retningslinjer og et mer bevisst forhold til anti-diskriminering. Nå slår vi fast prinsippet om nulltoleranse for trakassering, og vårt ansvar for både forebygging og oppfølging. Forskerforbundet skal være trygt for alle. Jeg vil at våre medlemmer skal vite at vi er der for dem den dagen slike saker dukker opp, sier Avløyp.

Hun forteller at retningslinjene baserer seg på innspill fra lokallagene, noe som er viktig når de skal gjelde for alle i organisasjonen.

– De etiske retningslinjene gjelder for alle som har påtatt seg et verv hos oss, fra hovedtillitsvalgte og medlemmer av hovedstyret, til alle dem som har et verv i lokallaget. Men de gjelder bare i utøvelsen av vervet i Forskerforbundet, ikke om man opptrer som ansatt. I ansattforhold gjelder virksomhetens egne etiske retningslinjer og varslingsregler, underskreker Avløyp.

Også ansvaret for bærekraft er tatt inn i retningslinjene. «Tillitsvalgte skal være bevisst hvilken påvirkning adferd og beslutninger kan få for bærekraft og miljø, og så langt som mulig velge de mest bærekraftige løsninger», heter det.

– Vår verdiplattform forplikter oss til å bidra til at Norge når FNs bærekraftsmål, også bærekraftsmål nummer 13 som slår fast at vi må handle umiddelbart for å bekjempe klimaendringene og konsekvensene av dem. Nå velger vi å synliggjøre denne forpliktelsen også i det etiske grunnlaget for tillitsvalgte. Neste skritt må være å gi de tillitsvalgte en verktøykasse for å lettere kunne velge bærekraftige løsninger. Det arbeider vi med nå, sier Avløyp. ■

Dugnaden er over, nå starter arbeidet

Tenk, vi er faktisk bare ni måneder inn i 2020, året som vil bli stående som det lengste i nyere tid. Kaoset og unntakstilstanden fra i vår, med stengte skoler og lukkede laboratorier, føles som en evighet siden. Mellom der en annerledes sommer og en gradvis tilpasning til det som nå er den nye hverdagen: livet under koronaen.

Den nye normalen

For fram til en vaksine er på plass, må vi lære oss å leve så normalt som mulig med en pandemi rundt oss. Det kan vare i måneder, det kan i verste fall vare i årevis. Uansett må måten vi organiserer hverdagen på – på arbeidsplassen og i samfunnet ellers, ta høyde for at dette er den nye normalen.

Derfor har budskapet mitt i media vært: Nå er dugnaden over. Ingen kan lenger forvente at ansatte skal «kaste seg rundt» på fritiden for å tilrettelegge for denne nye hverdagen. Mye vil kreves av oss framover, blant annet knyttet til digital undervisning, arbeid på hjemmekontor og nye smittevernstiltak. Men dette må planlegges innenfor rammen av en vanlig arbeidsdag, med vanlig arbeidsmengde, og med samme krav til medbestemmelse og deltakelse som i arbeidslivet før korona. Merarbeid må kompenseres, og viktige beslutninger må drøftes med de tillitsvalgte. Også vi i Forskerforbundet må tilpasse oss den nye hverdagen. I vår ble alt forskjøvet og utsatt på ubestemt tid. Men nå kan ikke organisasjonsdemokratiet settes på vent lenger. I november gjennomfører vi Landsrådet for 2020, fordi det er et helt nødvendig, rådgivende organ for hovedstyrets arbeid. I november skal vi også gjennomføre vårt forskningspolitiske seminar, fordi det er en verdifull møteplass for alle i og rundt Forskerforbundet som er interesserte i forskningspolitikk. Hvor digitalt seminaret blir, får tiden vise.

Forskningspolitiske debatter i kø

De forskningspolitiske debattene står i kø de neste månedene. Kunnskapsdepartementet har varslet en ny rekrutteringsstrategi for høyere utdanning, et arbeid Forskerforbundet er sterkt involvert i. Allerede i desember er det ventet en rapport om situasjonen for postdoktorene. Norges Forskningsråd har satt ned et utvalg som skal utrede spørsmål om rettigheter og lisenser for gjenbruk av forskningsdata. Styringsmeldingen om styringspolitikk er ventet våren 2021, det samme er forslaget til ny universitets- og høyskolelov. Allerede i oktober skal det legges fram et statsbudsjett, som forhåpentligvis ser behovet for ekstrabevilgninger til forskningsinstitutter, museer og utdanningsinstitusjoner som har opplevd både inntektstap og uforutsette ekstrautgifter i forbindelse med korona.

Utsatt lønnsoppgjør

Og før det, i september, årets utsatte lønnsoppgjør, hvor vi i tillegg til lønnsforhandlinger skal fornye hovedtariffavtalen og kanskje få på plass et nytt lønssystem i staten. Vårt utgangspunkt for forhandlingene, i alle tariffområder, er at forskere og kunnskapsarbeidere gjør arbeidsoppgaver som samfunnet vårt er helt avhengig av, og må sikres en lønn som er konkurransedyktig og gjenspeiler deres kompetanse. Vi skal ha vår del av kaken, så får vi se hvor stor kaken blir.

Så vi står foran en travel høst, både vi som forhandler lønn, og dere som skal følge et rekordstort studentopptak gjennom semesteret. Som fagforening skal vi gjøre alt vi kan for at arbeidsgiverne erkjenner at dugnaden nå er over, selv om pandemien ikke er det. ■

AV GURO ELISABETH LIND,
leder i Forskerforbundet

«Som fagforening skal vi gjøre alt vi kan for at arbeidsgiverne erkjenner at dugnaden nå er over, selv om pandemien ikke er det.»

Følg med på

forskerforum.no

FACITRENING

Først ansatte de 30 nye, nå må de nedbemanne 35

12/11/2020

NTNU-Eikrem brukte hemmelig Facebook-konto til å blusse opp rasistiske nettdebatter

Statsbygg i akademien

Statsbygg innreder store arbeidsplasser i akademien

NYHETER

Ansatte skal tilbake på kontorene, men det blir fortsatt mye digital undervisning. Slik vil korona prege høstsemesteret.

NTNU-Eikrem skal g Facebook-nettdebatter

"Uklare, kryss
UH-topper og

Bokanmeldelser

Smakens politikk